

Kurs mot framtiden!

Fem Alliansreformer som har gjort Sverige bättre

Innehåll

Förord	5
Arbetskraftsinvandring	7
Inledning	7
<i>Bakgrund</i>	7
<i>Politisk kontext</i>	7
Reglerna rörande arbetskraftsinvandringen.....	8
<i>Arbetskraftsinvandringsreformen</i>	8
<i>Senare reformer av arbetskraftsinvandringen</i>	9
Effekter av arbetskraftsinvandring	9
<i>Inhemska effekter av arbetskraftsinvandring</i>	9
<i>Effekter av migration – ett bredare perspektiv</i>	12
Sammanfattning av arbetskraftsinvandringsreformen.....	14
Vilken är vägen framåt?.....	14
<i>Minska byråkratin</i>	15
<i>Avreglera arbetsmarknaden</i>	16
<i>Öppna upp för mer invandring</i>	16
Sammanfattning av vägen framåt.....	17
Försäljning av statliga bolag	19
Inledning	19
En vildvuxen trädgård	20
Missväxt.....	22
Dåliga äpplen.....	24
<i>Vattenfall AB</i>	25
<i>TeliaSonera Aktiebolag</i>	26
Varför äger staten företag?	26

Vad har Alliansen gjort bra?	28
<i>TeliaSonera</i>	28
<i>OMX</i>	28
<i>Vin & Sprit</i>	29
<i>Vasakronan</i>	29
<i>Nordea</i>	29
Vilken är vägen framåt?.....	30
<i>Lågt hängande frukt</i>	30
<i>Systembolaget</i>	30
<i>SAS</i>	31
<i>Lite högre hängande frukt</i>	31
<i>Sveaskog</i>	31
<i>Arbetsförmedlingen</i>	32
<i>SVT</i>	33
<i>Vattenfall</i>	34
Sammanfattning av försäljningen av statliga företag	35
Sänkt restaurangmoms	37
Inledning	37
Förväntningarna	37
<i>Den varaktiga sysselsättningen</i>	37
<i>Lagstiftning</i>	38
<i>Komparativa fördelar</i>	38
Resultatet.....	39
<i>Historik</i>	39
<i>Snedvriden konkurrens</i>	39
<i>Arbetslöshet</i>	39
<i>Lägre priser</i>	39
Vilken är vägen framåt?.....	40
<i>Återgång?</i>	40
<i>Utrymme för vidare momssänkningar?</i>	40

Sammanfattning av den sänkta restaurangmomsen	41
Könsneutral äktenskapslagstiftning	43
Inledning	43
<i>Bakgrund</i>	43
<i>Lagstiftningens förarbeten</i>	43
<i>Politisk kontext</i>	44
Den nya könsneutrala äktenskapslagstiftningens innebörd	45
<i>Lagreglerna</i>	45
<i>De religiösa trossamfunden</i>	45
Varför var reformen så viktig?.....	46
<i>Äktenskapets civilrättsliga funktion i ett sekulärt samhälle</i>	46
<i>Frihetsprincipen</i>	46
Vilken är vägen framåt?.....	47
<i>Allmänna principer</i>	47
<i>Bortom äktenskapsbalken</i>	48
<i>Innebörden av sann borgerlighet</i>	48
Apoteksavreglering	49
Inledning	49
<i>Bakgrund</i>	49
<i>Det statliga monopolet</i>	49
<i>Politisk kontext</i>	49
Reglerna rörande apoteksavregleringen.....	50
<i>Avregleringen</i>	50
<i>Den s.k. 24-timmarsregeln</i>	50
<i>Särskilda avtal för glesbygden</i>	51
Effekter av avregleringen	51
<i>Fler apotek</i>	51
<i>Öppettider</i>	53
<i>Receptfria läkemedel</i>	53
<i>Apotekens roll</i>	53

<i>Kritik mot avregleringen – uppfattningar</i>	53
<i>Svar på tal</i>	54
Sammanfattning av avregleringen	55
Vilken är vägen framåt?.....	55
<i>Destruktiva regleringar</i>	55
<i>Avskaffa generikasystemet</i>	55
<i>Avskaffa 24-timmarsregeln</i>	56
Sammanfattning av vägen framåt.....	57
Källförteckning	59

Förord

Denna rapport släpps tisdagen den 1 juli 2014, under den tredje dagen av Almedalsveckan i Visby, exakt 75 dagar före höstens val. Alliansen har därmed innehaft regeringsmakten under nästan två hela mandatperioder.

Vårt syfte med denna rapport är tudelat: För det första vill vi rikta ett stort och hjärtligt tack till Alliansen för allt det goda arbete som den hittills har utträttat under sin regeringstid. För det andra vill vi skicka Alliansen följande uppmaning (i Gösta Bohmans anda): Sätt kurs mot framtiden och ett friare och öppnare Sverige!

För att uppnå vårt syfte har vi valt ut fem av Alliansens viktigaste och frihetligaste reformer: (1) arbetskraftsinvandringen, (2) försäljningen av statliga bolag, (3) den sänkta restaurangmomsen, (4) den könsneutrala äktenskapslagstiftningen och (5) apoteksavregleringen. I tur och ordning har vi därefter analyserat dessa reformers innebörd, omfattning, effekter och bevekelsegrunder. Såväl beröm som kritik har utdelats – där så har varit befogat.

Den borgerliga reformivern och idéutvecklingen får dock aldrig avstanna, varför vi även har skisserat möjliga vägar att driva de fem utvalda reformerna ett, två eller tio steg vidare, med kurs mot framtiden. Vår förhoppning är att vi efter höstens val kommer att få se en fortsatt Alliansregering, som med inspiration av denna rapport gör Sverige ännu lite friare och ännu lite öppnare.

*Fria Moderata Studentförbundets presidium
Stockholm, juni 2014*

Arbetskraftsinvandring

Inledning

Bakgrund

År 2008 reformerades de svenska reglerna för arbetskraftsinvandring, och det möjliggjordes i och med detta för människor från länder utanför EU eller EFTA (»tredje land«) att komma till Sverige för att arbeta, om de innan ankomst har erbjudits en anställning som det går att försörja sig på.

Systemet med arbetskraftsinvandring kontrollerades innan år 2008 av Arbetsförmedlingen och fackföreningarna, där dessa tillsammans hade uppdraget att bedöma behovet av arbetskraftsinvandring. Med Alliansreformen ändrades systemet till att istället vara utformat utifrån ett efterfrågeperspektiv, vilket underlättar för utländska arbetstagare såväl som för svenska företag. Eftersom systemet inte är utformat efter kvoter eller har några regelmässiga krav på särskilda kvalifikationer eller lönenivåer, har Sverige, relativt andra OECD-länder, ett av de mest liberala och öppna systemen för arbetskraftsinvandring (Regeringen, 2014; Migrationsinfo, 2014; Ekonomifakta, 2014a).

Politisk kontext

Arbetskraftsinvandringsreformen är både viktig och lovvärd. Den bidrar till att stärka Sveriges ekonomiska tillväxt såväl som att möta efterfrågan på arbetskraft i många av de områden där Sverige i dag saknar personal med specifik kompetens. Framförallt är reformen lovvärd utifrån att den river gränshinder och däri möjliggör för fler människor att bli sin egen lyckas smed. Migration är och har alltid varit ett effektivt sätt att minska fattigdom och följs därtill av positiva bieffekter såsom ekonomiska och sociala remitteringar. Alliansens och Miljöpartiets reform gällande arbetskraftsinvandring är ett viktigt steg mot ett friare Sverige, i vilket alla som vill bidra välkomnas att göra så. I opposition till denna reform står bland andra Socialdemokraterna, vilka har lovat att riva upp reformen om de vinner riksdagsvalet 2014 (Nandorf, 2013). I sällskap med Sverigedemokraterna vill Socialdemokraterna försvåra för människor från tredje land att komma till Sverige för att arbeta. Urban Ahlin, Socialdemokraternas utrikespolitiska talesperson, har under försommaren uttryckt att den politik rörande arbetskraftsinvandringen som förs av Alliansen tillsammans med Miljöpartiet är »felaktig« och att en framtida socialdemokratisk regering därmed kommer ha svårt att komma överens med Miljöpartiet i invandringspolitiska frågor (Partheen, 2014).

Reglerna rörande arbetskraftsinvandringen

Arbetskraftsinvandringsreformen

Reformen implementerades under december år 2008 och har sedan dess reviderats en gång år 2012, då Migrationsverket inom vissa branscher skärpte tillämpningen av kraven för arbetstillstånd i syfte att förhindra att människor utnyttjas (Migrationsinfo, 2014). En ytterligare revidering av reformen förväntas träda i kraft den 1 augusti 2014, syftandes till att motverka missbruk av reglerna (Regeringen, 2014).

För att som medborgare från tredje land i dag beviljas ett svenskt arbetstillstånd krävs ett existerande erbjudande om en anställning som det går att försörja sig på. Arbetstillståndet skall sökas från utanför Sverige, undantaget gäststudenter vilka har slutfört studier om minst 30 högskolepoäng alternativt har fullföljt en termin vid forskarutbildning samt undantaget asylsökande under vissa förutsättningar. Gäststudenter måste ansöka om sitt tillstånd innan deras uppehållstånd för studier upphör. En asylsökande kan söka arbetstillstånd om denna har fått slutgiltigt avslag på sin asylansökan, har arbetat minst sex månader och har blivit erbjuden en fortsatt anställning som varar minst ett år samt om den erbjudna anställningen uppfyller de grundläggande kraven för arbetstillståndsbeviljanden. En sådan ansökan måste göras inom två veckor efter avslagsbeskedet (Regeringen, 2014).

För att beviljas arbetstillstånd krävs därtill att villkoren för en anställning inte får vara sämre än vad svenska kollektivavtal eller vad branschpraxis föreskriver. Bland annat innebär detta att berörda fackförbund får yttra sig över de villkor som arbetsgivaren erbjuder en potentiell arbetskraftsinvandrare. Därigenom ges fackförbunden tolkningsföreträde för vad som är kollektivavtalsenligt eller branschpraxis (Regeringen, 2014; SEKO, 2008). Vidare beviljas arbetstillstånd enbart för den tid under vilken anställningen fortgår och inledningsvis för högst två års tid. Därefter kan förlängningar göras på plats i Sverige. Dock får den sammanlagda tiden för arbetstillstånd inte överstiga fyra år. Efter fyra år kan arbetstagaren istället beviljas ett permanent uppehållstillstånd. Den första gången ett tillstånd beviljas är det kopplat till en viss arbetsgivare och en viss typ av jobb, medan det efter två år enbart behöver kopplas till en viss typ av jobb (Regeringen, 2014).

Vidare är principen om gemenskapsföreträde för medborgare inom EU eller EES och Schweiz aktuell i kraven kring arbetskraftsinvandring. Principen innebär att dessa medborgare skall ha företräde vid interna arbetstillfällen (Regeringen, 2014). Mellan dessa länder gäller fri rörlighet av arbetskraft, och för medborgarna finns uppehållsrätter, vilket innebär en rätt att befinna sig i ett annat medlemsland för att arbeta utan att behöva ett arbets- eller uppehållstillstånd (Ekonomifakta, 2014b).

Senare reformer av arbetskraftsinvandringen

Arbetskraftsinvandringsreformen reformerades år 2012 efter att en rapport från OECD visade att det fanns en bristande uppföljning gällande löner och villkor. Med anledning av detta skärptes kraven för arbetskraftsinvandring inom vissa branscher (Migrationsinfo, 2014). Ytterligare förslag till revideringar av reformen överlämnades i en proposition i maj år 2014, vilka förväntas träda i kraft i augusti 2014. Dessa revideringar behandlar åtgärder mot missbruk av reglerna och planerade åtgärder rörande bland annat efterkontroller, straffsanktionerad uppgiftsskyldighet för arbetsgivare avseende anställningsvillkor och längre omställningsperiod med större informationsinsatser för arbetstagare (Regeringen, 2014).

Effekter av arbetskraftsinvandring

Inhemska effekter av arbetskraftsinvandring

Enligt OECD, som på uppdrag av regeringen har genomfört en utvärdering av den svenska arbetskraftsinvandringsreformen, fungerar systemet väl – och är därtill det mest öppna av alla OECD-länders system, eftersom det svenska är efterfrågestyrt utan krav på särskilda lönenivåer eller kvalifikationer. Rapporten visar vidare att arbetskraftsinvandringen inte har lett till sänkta löner för den inhemska arbetskraften (Regeringen, 2014; OECD, 2011).

Dock är den totala ökningen av arbetskraftsinvandringen till Sverige förhållandevis begränsad, med undantag för vissa yrkesgrupper, såsom dataspecialister, där migrationen är betydande för sysselsättningen. Arbetskraftsinvandringen har således låtit vänta på sig inom vissa bristyrken, varför OECD menar att detta är en svaghet i systemet (Regeringen, 2014). Andelen arbetskraftsinvandrare ligger också under genomsnittet bland OECD-länderna (Migrationsinfo, 2014). Den har dock ökat nämnvärt efter det att reformen trädde i kraft år 2008 (Ekonomifakta, 2014c).

Anledningen till den begränsade andelen arbetskraftsinvandring har bland annat identifieras i nationella regleringar rörande yrkeslegitimationer, främst inom hälso- och sjukvårdssektorn. Processen för att få en svensk legitimation vilken lagligt berättigar någon att arbeta som exempelvis läkare inom landet är invecklad och kan ta flera år. En arbetsgivare måste inför en sådan anställning organisera vidareutbildning för att kunna få anställa en läkare från tredje land. För liknande rekryteringar från inom EU finns det regler vilka syftar till att underlätta denna process (Bevelander et al., 2014, s. 55).

Vad gäller den svenska arbetsmarknaden som helhet tenderar såväl politiska partier som andra samhällseliga parter att peka på bristande utbildningsnivå i kombination med

främlingsfientlighet som huvudsaklig orsak till att utrikesfödda klarar sig sämre vad gäller anställningsgrad och dylikt. Denna förklaringsmodell verkar dock vara bristfällig; snarare visar studier på att Sverige har en låg grad av främlingsfientlighet. Med detta är inte sagt att främlingsfientlighet inte skulle existera i Sverige eller att den inte skulle vara viktig att belysa. Dock är den en variabel som inte verkar kunna förklara den relativt låga sysselsättningsgraden bland utrikesfödda.

Istället kan förklaringar till de gruppvis låga sysselsättningsgraderna identifieras i bland annat en bristande konkurrens på en reglerad marknad. I enlighet med insider-outsider-teorin kan de som befinner sig på insidan av arbetsmarknaden begränsa konkurrensen från de som befinner sig på utsidan – genom fackföreningar och kollektivavtal – och följaktligen göra det svårare för invandrare med flera att konkurrera om jobben. Många som befinner sig utanför arbetsmarknaden kan tänkas vara beredda konkurrera om arbetstillfällena genom att erbjuda sig att arbeta på andra tider eller till en annan lön än vad kollektivavtalen tillåter (Bergh, 2014, s. 67ff). För Sveriges del täcks 94 procent av arbetsmarknaden av kollektivavtal. Kollektivavtal tenderar att bidra till lägre inkomstspridning, men även till att arbetslösa har svårare att konkurrera om jobben (Bergh, 2014, s. 73f). I kontexten av arbetskraftsinvandring har facken tolkningsföreträdare kring vad som är exempelvis branschpraxis – vilket bidrar till att stärka utelåsningseffekterna.

Antalet människor som kom till Sverige tack vare arbetstillstånd uppgick år 2013 till cirka 27 000. Totalt svarar arbetskraftsinvandrare från tredje land för 0,4 procent av det totala antalet sysselsatta i Sverige (Migrationsinfo, 2014; Ekonomifakta, 2014c). Från tredje land kom flest personer från Thailand (cirka 6 000), Indien (cirka 3 000), Kina (cirka 900) och Syrien (cirka 700), och bland de vanligaste yrkeskategorierna för arbetskraftsinvandrare under året återfanns dataspecialister och medhjälpare inom jordbruk, trädgård, skogsbruk och fiske (Migrationsinfo, 2014; Ekonomifakta, 2014a). Det senare illustreras i Tabell 1, nedan.

För att studera sysselsättning och arbetslöshet är det inledningsvis rimligt att analysera sysselsättningsgraden inom specifika yrkeskategorier, snarare än inom arbetskraften som helhet, eftersom det inom vissa kategorier finns ett överskott av arbetskraft och i andra kategorier finns ett underskott av detsamma. Som illustreras i Tabell 1 är arbetskraftsinvandringen till Sverige förhållandevis centrerad till yrkeskategorier inom vilka det finns brist på arbetskraft. Arbetskraftsinvandringen är således i stor utsträckning svaret på en tydlig efterfrågan på specialistkompetens. Vidare bör tabellen studeras med åtanke på att Sverige är ett geografiskt långsträckt land, där den som är arbetslös och bosatt i Skåne inte lätt kan matchas med ett säsongarbete i Norrland (jmf Ekonomifakta, 2014c).

TABELL 1: Beviljade uppehållstillstånd för arbetstagare utanför EU – de största yrkesgrupperna.

Yrkesgrupp	Jan.–maj 2014	Jan.–maj 2013	Absolut förändring	Relativ förändring
Dataspecialister	1 447	1 398	49	4 %
Medhjälpare inom jordbruk, trädgård, skogsbruk och fiske	877	3 365	-2 488	-74 %
Storhushålls- och restaurangpersonal	311	358	-47	-13 %
Köks- och restaurangbiträden	190	186	4	2 %
Civilingenjörer, arkitekter m.fl.	176	172	4	2 %
Växtodlare inom jordbruk och trädgård	116	99	17	17 %
Ingenjörer och tekniker	115	108	7	6 %
Städare m.fl.	112	214	-102	-48 %
Vård- och omsorgspersonal	107	111	-4	-4 %
Företagsekonomer, marknadsförare och personaltjänstemän	107	76	31	41 %
Övriga	1 062	1 497	-435	-29 %
Totalt	4 620	7 584	-2 964	-39 %

Källa: Migrationsverket, 2014a.

Det kan således noteras att arbetskraftsinvandringen fungerar som ett komplement snarare än substitut till landets ursprungliga arbetskraft. Vidare tenderar exempelvis en till Sverige arbetskraftsinvandrad dataspecialist att medföra att fler nya jobb skapas inom landet, givet en ökad konsumtion och så vidare. Såsom det i debatten ibland antyds, att det enbart finns ett fixt antal jobb och att en ökad invandring skulle leda till att många kommer att gå sysslösa, är följaktligen något som motbevisas av många studier (Ekonomifakta, 2014c). Snarare tenderar jobb att skapa fler jobb (jfr Bergh, 2014, s. 70).

Inom vissa sektorer finns det dock en förhållandevis stor arbetskraftsinvandring trots att en tydlig efterfrågan på arbetskraftsinvandring inte borde finnas. Bevelander et al. identifierar detta som en invandring snarare driven av utbudsfaktorer, det vill säga viljan hos många att få lämna situationen i sitt hemland. Exempelvis visar en studie från 2012 att irakiska arbetskraftsinvandrare har viljan att lämna Irak som främsta anledning till att arbetskraftsinvandra till Sverige. Dessa individer använder ofta kontakter i Sverige för att kunna få ett jobberbjudande (Bevelander et al., 2014, s. 68f). Under 2009 sökte en majoritet av arbetskraftsinvandrarna asyl före eller efter sitt arbetstillstånd

(ibid.). Innan reformen 2012 verkar många ha haft skenanställningar som innebar låga eller obefintliga inkomster. Det är emellertid för tidigt att analysera vilka effekter den senaste reformen har haft. Dock kan sägas att arbetskraftsinvandring även har blivit ett sätt att fly från krig och fattigdom. Till skillnad från EU:s flyktingpolitik innebär den svenska arbetskraftsinvandringen ett lagligt sätt att komma till Sverige och således ett sätt att komma runt systemet (Bergström & Rehnvall, 2014).

Effekter av migration – ett bredare perspektiv

I Tabell 2 listas de tio vanligaste medborgarskapen bland de totalt 15 357 personer som beviljades arbetstillstånd under år 2013. Som illustreras var Thailand det land som flest arbetskraftsinvandrare kom ifrån, och enligt Migrationsverket (2014b) sysselsattes 5 814 av dessa personer inom yrkesgruppen medhjälpare inom jordbruk, trädgård, skogsbruk och fiske. För Indien, på andra plats, hörde 2 669 av arbetskraftsinvandrarna till yrkeskategorin dataspecialister. Det är en förhållandevis bred diversifiering vad gäller de olika typer av yrken inom vilka arbetskraftsinvandrarna är verksamma. Därtill kan även skönjas att många från samma land är verksamma inom samma område (ibid.).

TABELL 2: Beviljade arbetstillstånd år 2013 – de tio vanligaste medborgarskapen.

Medborgarskap	Antal	Medborgarskap	Antal
Thailand	6 167	Ukraina	373
Indien	3 031	Turkiet	346
Kina	884	Pakistan	304
Syrien	657	USA	302
Iran	375	Irak	257

Källa: Migrationsverket, 2014b.

Genom att analysera migrationen utifrån ett mer jämförande perspektiv, med fokus på vilka länder invandrarna reser från och till, kan det konstateras att många invandrare kommer från länder vars levnadsstandard och BNP är liknande eller högre än Sveriges, medan andra kommer från länder med sämre ekonomi och förutsättningar. Vad gäller specifikt den senare kategorin av länder visar studier att migration i allmänhet och arbetskraftsmigration i synnerhet är gynnsamt för såväl utvandrings- som mottagarländer (jmf de Haas, 2005).

Länder som når en viss grad av ekonomisk utveckling tenderar även att få en ökad andel emigration, eftersom medborgarna till följd av ökade ekonomiska resurser får råd att

migrera till länder i vilka de kan höja sin inkomst (de Haas, 2005). Dock tenderar relationen mellan utveckling och migration även att vara den omvända, där ökad emigration leder till ökad utveckling. Beroende på hur ett land utformar sin emigrationspolitik kan landet även åtnjuta goda möjligheter att bidra till en medföljande tillväxt för landet (ibid.).

Med emigration följer frekvent även remitteringar, det vill säga pengar som migranter skickar till anhöriga i hemlandet. Den totala summan remitteringar som skickades till utvecklingsländer under år 2013 uppskattas till närmare 404 miljarder dollar. Denna summa är tre gånger så stor som världens officiella utvecklingsbistånd (World Bank, 2014). Precis som ekonomin i övrigt tenderar mängden remitteringar att fluktuera tillsammans med konjunkturer – dock i en mindre utsträckning än vad länders officiella bistånd och andra utländska direktinvesteringar gör (Nyberg Sørensen, 2012, s. 72). I takt med att länder har kommit att uppfatta remitteringar och potentiella framtida remitteringar som investeringar, har även många länder börjat bygga institutioner som underlättar för remitteringarna som sådana (ibid.). Exempelvis har Marocko reformerat sina postkontor och sin bankinfrastruktur och antagit som politiskt mål att hålla inflationen låg. Detta har skett i syfte att minska behovet av en svart marknad (de Haas, 2008, s. 165, 168).

Det faktum att exempelvis bärplockare kommer till Sverige från Thailand innebär följaktligen inte enbart att den svenska arbetsmarknaden kan möta sin efterfrågan på arbetskraft, utan även att arbetskraftsinvandringen kan utgöra en viktig del i en internationell fattigdomsbekämpning. Att öppna upp för migration bidrar således till ökad svensk tillväxt, men även till global tillväxt. Sverige är ett land till vilket människor söker sig för att få det bättre. Det är något vi fortsatt bör värna.

Sammanfattning av arbetskraftsinvandringsreformen

- Sveriges system för arbetskraftsinvandring är i dag ett av OECD-ländernas mest liberala. Invandringen sker utifrån företagets efterfrågan och innefattar inga nationella kvoter eller liknande.
- Arbetstillstånd söks i de allra flesta fall från utanför Sverige.
- För att kunna få ett arbetstillstånd beviljat behöver det finnas ett erbjudande om en anställning som det går att försörja sig på och som är i enlighet med svenska kollektivavtal.
- Den totala arbetskraftsinvandringen till Sverige har ökat kraftigt efter reformen, men är fortfarande låg relativt andra OECD-länder.
- Nationella regleringar av yrkeslegitimationer och liknande försvårar tillförsel av arbetskraft genom invandring till flera av de sektorer i Sverige som i dag lider av arbetskraftsbrist.
- Omfattande kollektivavtal och inflytelserika fackföreningar leder till att människor som befinner sig utanför arbetsmarknaden möter större barriärer för att komma in på densamma.
- År 2013 kom flest arbetskraftsinvandrare till Sverige från Thailand, Indien, Kina och Syrien.
- De vanligaste sektorerna för arbetskraftsinvandrare att arbeta inom var år 2013 dataspecialister, medhjälpare inom jordbruk, trädgård, skogsbruk och fisk samt storhushålls- och restaurangpersonal.
- Arbetskraftsinvandringen till Sverige har varit förhållandevis centrerad till yrkeskategorier inom vilka det råder arbetskraftsbrist.
- Arbetskraftsinvandringen har inte inneburit någon lönedumpning.
- Arbetskraftsinvandringen är ett komplement och inte ett substitut till landets ursprungliga arbetskraft.
- Arbetskraftsinvandringen har även blivit ett alternativt sätt att fly krig och fattigdom och belyser därmed EU:s bristande flyktingpolitik.
- Den totala summan remitteringar som skickades till utvecklingsländer var år 2013 tre gånger så stor som den totala summan av det globala biståndet.

Vilken är vägen framåt?

Alliansens reform av arbetskraftsinvandringen är en liberal och önskvärd politik som har bidragit till att utveckla Sverige att bli ett än mer öppet och välkomnande land. Mycket återstår dock att göra, och våra vidare förslag innefattar konkreta åtgärder av en alltför omfattande byråkrati såväl som mer långsiktiga visioner – men likväl visioner

som kan omvandlas till konkreta, sakpolitiska åtgärder och implementeras inom en mandatperiod eller två.

Alliansens initiativ att öppna upp för mer arbetskraftsinvandring tål att lovordas, sina brister till trots. Liberaliseringen av ett särskilt politiskt område är dock svårhanterlig om liberaliseringen i mycket står ensam. Fortsatta reformer av närliggande politiska områden är därför viktiga för att reformen skall kunna få större effekt på såväl nationell som internationell nivå. De brister som har identifierats till följd av arbetskraftsinvandringsreformen återfinns i stor utsträckning inom områden som ligger utanför reformen som sådan. Stora problem orsakas givetvis av (1) den omfattande byråkratin, vilken tenderar att försvåra och försena processerna för arbetskraftsinvandring, men betungande hinder för en ökad arbetskraftsinvandring finns även i (2) den svenska arbetsmarknadspolitiken och i (3) EU:s bristande flyktingpolitik. Dessa tre områden utgör därför de huvudsakliga områden inom vilka vi föreslår vidare reformer och liberaliseringar.

Minska byråkratin

Handfasta åtgärder berör rimligen byråkratin. I dag fastnar många i onödigt långa handläggningstider för att beviljas ett arbetstillstånd, något som borde kunna åtgärdas genom att främst förenkla reglerna. Bergström och Rehnvall (2014) föreslår bland annat att man kan bygga ett system för företag, genom vilket företag som har gett fler invandrare arbete och vilket inte har fått några anmärkningar kvalificerar sig för att få färre regler. Detta system föreslår de skulle kunna fungera som en trappa där goda resultat följaktligen leder till regelförenklingar. Men även övriga regelförenklingar gällande licenser och medföljande utbildningar bör förenklas för att göra det mer attraktivt även för mindre företag att våga söka arbetskraft från länder utanför Sverige. Det är onödigt såväl som dyrt mätt i alternativkostnad om företag som efterfrågar en viss kompetens inte kan söka denna utanför Sverige, för att processen för detta är för byråkratisk och därmed för kostsam. Vad gäller specifikt licenser, vilka utgör en nationell reglering vilken hindrar en ökad arbetskraftsinvandring, kan man tänka sig att man kan komma till Sverige – utan att inledningsvis ha blivit erbjuden ett jobberbjudande – för att på egen hand komplettera sin examen eller övrig kunskap för att därefter söka arbete.

Ytterligare byråkratiskt hinder finns för gäststudenter vilka måste ansöka om sitt arbetstillstånd innan deras uppehållstillstånd för studier upphör. Det är få studenter som inte skriver under på att processen att söka jobb och samtidigt avsluta sina studier är tidskrävande, att därtill ha kravet på sig att bli erbjuden ett jobb samt genomgå ytterligare en byråkratisk process för att få stanna är rimligen än mer onödigt betungande, och något som med stor sannolikhet innebär att Sverige går miste om många potentiella

arbetskraftsinvandrare. Att till en början förlänga den period under vilken en person som har haft uppehållstillstånd för studier kan söka ett arbetstillstånd från inifrån Sverige är önskvärt.

Avreglera arbetsmarknaden

Den svenska arbetsmarknaden har många problem med dess många regleringar. Mest påtagligt är det faktum att den svenska arbetsmarknaden till närmare 100 procent täcks av kollektivavtal vilket gör det svårt och dyrt för företag att nyanställa. Avtalsfriheten som sådan bör behandlas som okränkbar och bör alltid respekteras, men kollektivavtalen och framförallt de sätt genom vilka de förhandlas fram tål att ifrågasättas – framförallt bör det ifrågasättas om kollektivavtalen fyller sitt egentliga syfte i och med den utelåsningseffekt de bidrar till när de med minimilöner och dylikt gör det mer kostsamt att anställa fler människor. Fackföreningarna i Sverige har i dag oproportionerligt stor makt med tillgång till väldigt liberala konfliktregler. De senare utgör goda verktyg för att exempelvis hota med strejk om arbetstagaren överväger anställa fler, vilket i fackens värld skulle kunna innebära att lägre löner. Genom att avreglera arbetsmarknaden bör en ökad arbetskraftsinvandring möjliggöras. Att däri även reglera konfliktreglerna till att vara mer proportionerliga till sitt syfte, bör kunna bidra till en ökad lönespridning.

Måhända att kommande ämne hamnar något utanför den givna ramen för denna reform då den senare behandlar arbetskraftsinvandring från tredje land, men många av dem som söker sig till Sverige för att få en bättre tillvaro genom jobb kommer från andra EU-länder. Många av de människor som är som mest utsatta nyttjar EU:s fria rörlighet med förhoppningen att få tjäna lite extra pengar på annat håll, men istället för drömmen om ett trädgårdsjobb får dessa individer inte sällan sätta sig vid ett gathörn för att tigga pengar av sina medmänniskor. Det är fortfarande för dyrt och för byråkratiskt att anställa dem som kanske är i allra störst behov av ett jobb. Fackföreningarnas makt att kvarhålla en osund utelåsningseffekt i den svenska arbetsmarknaden bör ses över snarast möjligt.

Öppna upp för mer invandring

Som avslutande förslag på hur man fortsätter bygga vidare på aktuell reform är en vidare liberalisering av invandringspolitiken en given vision, som även kan utgöra delar av ett sakpolitiskt reformpaket. Att människor i dag söker sig till Sverige för att här skapa sig ett bättre liv – oavsett om det är permanent eller temporärt – är obeskrivligt positivt, särskilt satt i relation till att Sverige för 100 år sedan var ett land som genomlevde en omfattande utvandring. Men att villkoren för att få permanent uppehållstillstånd är svåruppnådda för såväl arbetskraftsinvandrare som för övriga invandrare är negativt, inte minst för ett land som vill få bristarbetskraft att stanna – men framförallt

negativt för människor som söker sig till något av en fristad och en tillvaro fri från krig och fattigdom. Att arbetskraftsinvandring har blivit ett alternativ till asyl visar på behovet av öppna upp för fler lagliga vägar in i EU och Sverige. Flyktingar möts i dag av en situation i vilken de visserligen hindras från att komma in, men tillåts att stanna om de väl har kommit in – att avskaffa visumtvånget hade varit ett gott steg i rätt riktning för att möjliggöra för fler att leva i fred och frihet.

Sammanfattning av vägen framåt

- Börja ge regelförenklingar till företag som inte har fått några anmärkningar och som anställer många arbetskraftsinvandrare.
- Minska byråkratin.
- Minska kraven på licens genom att möjliggöra för individer att komplettera sin kunskap på egen hand.
- Korta ner handläggningstiden för att bevilja arbetstillstånd.
- Förläng den period under vilken en gäststuderande kan söka ett arbetstillstånd från inifrån Sverige.
- Öppna upp för möjligheten för fler att söka arbetstillstånd från inifrån Sverige.
- Minska fackföreningarnas oproportionerliga makt över den svenska arbetsmarknaden genom att begränsa konfliktreglerna.
- Minska fackens möjligheter att stänga ute nyanlända genom att begränsa deras makt över tillståndsprövningar.
- Öppna upp för en mer konkurrenskraftig lönesättning.
- Förenkla reglerna för att få permanent uppehållstillstånd.
- Avskaffa visumtvånget.
- Verka för fler lagliga vägar in i EU.
- Verka för att EU:s fria rörlighet utökas till att även gälla arbetskraftsinvandrare från tredje land.

Försäljning av statliga bolag

Inledning

Det är svårt att överblicka och få en uppfattning om det omfattande offentliga ägandet i Sverige. I ett försök att få en helhetsbild kan man närma sig det allmänna ägandet utifrån dess organisering på statlig, regions- eller landstings- och kommunnivå.

Den riktiga elefanten i rummet när det kommer till det allmänna ägandet är det kommunala som både till värde och, rätt naturligt, i antal företag är större än det statliga. Under Alliansens, åren 2006 till 2012, har antalet kommunala bolag ökat med en sjättedel till drygt 1 700 (Lundbäck & Daunfeldt, 2013). Den kommunala företagsfloran är brokig och den största andelen företag utgörs av fastighetsbolag. Därefter är den näst största kategorin av företag, närmare en femtedel, i vad som får beskrivas som övrigt kategorin (Statskontoret, 2012), alltså lite vad som helst. Det vill säga annat än det som vanligtvis föreställs ge något existensberättigande till ett offentligt ägande: exempelvis el-, gas- och värmeförsörjning, transporter och kommunikation, vatten- och avloppsförsörjning eller avfallshantering.

Den olyckliga kommunala expansionen har lett till ett ytterligare utsuddande av gränsen mellan offentligt och privat. Det har också lett till en snedvriden konkurrens (Hyltner & Velasco, 2009; Laurent, 2007) där kommunala bolag tränger undan och ut privata. En annan och för det offentliga mer systemhotande dimension, legitimitetsaspekten, är hur kommuner och kommunala företag när de blir mer företagsliknande börjar bete sig just som företag. Ett exempel på detta legitimitetsundergrävande beteende hos kommuner – som medborgare förväntar sig mer av – är hur de använder sig av skatteminimerande-upplägg. Den typ av skatteplanering, kanske främst associerade med sinnebilderna av rovgiriga riskkapitaliser, som kommuner använder sig av har Skatteverket utrett och uttryckt oro för (Skatteverket, 2013).

Att kommuner bryter mot regler (Boverket, 2014), låter sig och utsätts för en större risk för att mutas (Statskontoret, 2012) och konkurrerar utifrån osunda förutsättningar är inte bara olyckligt utan underminerar förtroendet för det offentliga. Detta inte bara hos de drabbade näringsidkarna, deras anhöriga och bekanta eller hos alla konsumenter, utan också hos alla de som förväntar sig mer av det allmänna. Tyvärr ligger detta utanför rapportens fokus men bör nämnas för att få en mer sammanhängande bild av det offentliga ägandet, och dess konsekvenser.

Att begränsa sig till det statliga ägandet är en rimligt utifrån att vara det regeringen kommer ha störst möjlighet att påverka. Inte minst med utgångspunkten i att inte göra

allt för stora ingrepp på områden som både ideologiskt och realpolitiskt kan vara viktiga att bevara, exempelvis det kommunala självstyret. Det är även det statliga ägandet man som studentförbundare och mer generellt röstberättigad äger möjlighet att mest direkt påverka, oavsett vart man bor i landet.

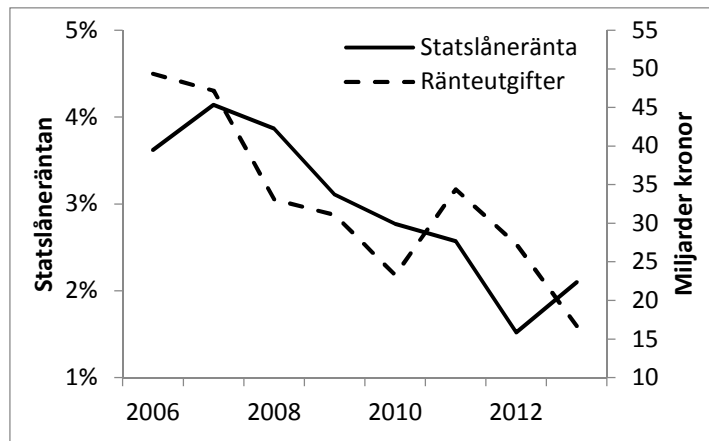
En del av det offentliga ägandet håller sig inte bara inom respektive nivå utan även mellan dem, exempelvis samarbetsprojekt mellan kommun och landsting. Detta komplicerar ytterligare frågan om offentligt ägande, i alla fall för de som inte kategoriskt avfärdar allt sorts offentligt ägande som moraliskt tvivelaktigt. Den allmänna diskussionen kring det offentliga ägandet präglas oftast av teknokratiska och praktiska överväganden. Två väsentliga aspekter av det, men att det sker på bekostnad av den principiella diskussionen är olyckligt.

Högst relevant är den tillspetsade liknelsen och resonemanget Murray Rothbards lyfter fram om hur staten likt en stråtrövare med hot om våld tvingar av medborgarna sina pengar. Som bestulen kan det nämligen från offrets sida tänkas vara betydelselöst om det man fått stulit används till något behjärtansvärt eller inte (Rothbard, 2006). Att diskussionen om man med tvång skall kunna avkräva medborgare, med starka övertygelser om exempelvis hållbar utveckling och naturens helgd, pengar för att bedriva gruvdrift i Norrland eller kolkraft nere på kontinenten lyser med sin frånvaro är olyckligt. Värt att hålla i minnet är emellertid att ursprunget till dessa betänkligheter snarare ligger i statens tvingande natur än det faktiska ägandet. Att individer går ihop och tillsammans upphandlar och äger ser vi inte som problematiskt. Tvärtom.

En mer närvarande diskussion om statens legitimitet och gräns för detta ser vi som både välkommen och behövlig. Den tydliga åtskillnaden mellan påtvingade och frivillig association gör också resonemang om statens legitimitet som ägare högst relevant. Det kan alltså konstatera att ett statligt ägande går att närma sig utifrån ett antal infallsvinklar, och att den principiella, moraliska, ansatsen olyckligt nog ofta är på undantag.

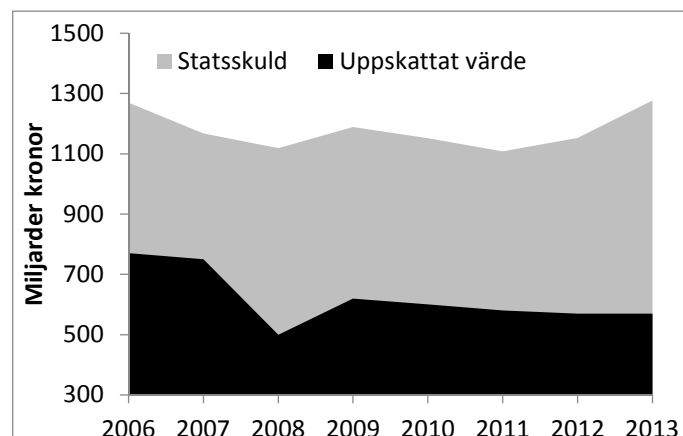
En vildvuxen trädgård

Svenska staten äger 51 stycken hel- och delägda bolag. Sedan Alliansens tillträde 2006 har aldrig så få företags ägts. Antalet företag har dock pendlat, bland annat på grund av sammanslagningar, och för att få en mer rättvisande och greppbar bild av omfattning så kan det samlade värdet hos företagen eller antalet anställda hos dem vara mått som är mer klagörande. Antalet anställda i statligt ägda företag, i både hel-, delägda samt eventuella intresseföretag, är drygt 170 000 personer (Finansdepartementet, 2014). Trenden under Alliansregeringen har varit en svag minskning av antalet anställda från de dryga 177 000 som var anställda 2006 (Näringsdepartementet, 2007).

Källa: Verksamhetsberättelser för företag med statligt ägande åren 2006 till 2013 samt Riksgälden.

Värdet på den statliga bolagsportföljen uppskattas till smått otroliga 570 miljarder kronor (Finansdepartementet, 2014). Dessutom skall man komma ihåg att detta endast är det staten äger och varken kommunala badhallar, strippklubbar (Nielsen, 2012) eller äventyrsland ingår i siffran. Skulle samtliga företag säljas och de frigjorda 570 miljarder kronorna användas till att amortera ned vår statsskuld, på drygt 1 300 miljarder kronor, kan man grovt uppskatta räntekostnadsminskningarna till 11 miljarder kronor per år. Även om siffran i relation till Sveriges BNP på dryga 3 600 miljarderna kan verka marginell så kan utgiftsminskningens storlek jämföras med de 12 miljarder kronor som det femte jobbskatteavdraget innebar i minskade intäkter för staten.

Källa: Verksamhetsberättelser för företag med statligt ägande åren 2006 till 2013.

Den tillsynes marginella besparingen – för statskassan men med potentiellt större avtryck för medborgaren – bör ses i ljuset av de fallande lånekostnader som upplevts under Alliansens regeringstid. Den potentiella besparingen i att amortera ned statsskulden är avhängig både ränte- och inflationsläget. Ett ökat ränteläge skulle öka de räntekostnader man slipper att betala, i och med den mindre skulden. Att granska den reella

tyngden hos statsskulden för att undvika en eventuell penningillusion är dock bortom denna rapport.

Att tidsmässiga omfördelningar kan tänkas ske utifrån utvecklingen i inflation, räntor och växelkurser med flera faktorer är dock värt att hålla i minne. Många av dessa faktorer är frågor om den globala ekonomiska utvecklingen och om hur Sverige kommer stå sig i den globala konkurrensen. Exempelvis i vilken mån Sverige kommer bedömas stå på statsfinansiellt sunda grunder eller vara en god jordmån för framtidens företag, och inte en statskapitalistisk elefantkyrkogård. Frågan är också hur pass bestående den flight to quality som följt i kölvattnet av den senaste finans- och eurokrisen är, bara för att ha nämnt några aspekter. Den som är satt i skuld är som bekant icke fri och att amortera ned vår statsskuld kan utifrån detta tänkas vara klokt.

Frågan om hur de pengar som frigörs skall skiftas ut är också relevant, exempelvis genom en engångsutbetalning till alla medborgare eller genom en sänkt skatt. Att sänka skatten med motsvarande vad detta skulle ge utgiftsminskningar förefaller vara en elegant lösning på att skifta ut värdet tillbaka till dess rättmätiga ägare: befolkningen. Detta är dock inte den enda tänkbara lösningen som finns. Andra områden där pengarna kunde tänkas göra nytta är att det skulle kunna öppna upp för slutet på den statliga ockupationen av universiteten och högskolor, där en större donation till dem skulle tillåta för ett kärleksfullt kapande av navelsträngen. I vanlig ordning är det sällan ett problem att spendera pengar och det centrala får anses vara att de av politikerna uppbundna resurserna frigörs. Hur dessa på mest rättvisa sätt skall skiftas ut, exempelvis med hänsyn till framtida medborgare, ligger bortom denna rapport men förslag och idéer mottas gärna, både av presidiet och av din riksdagskandidat.

Missväxt

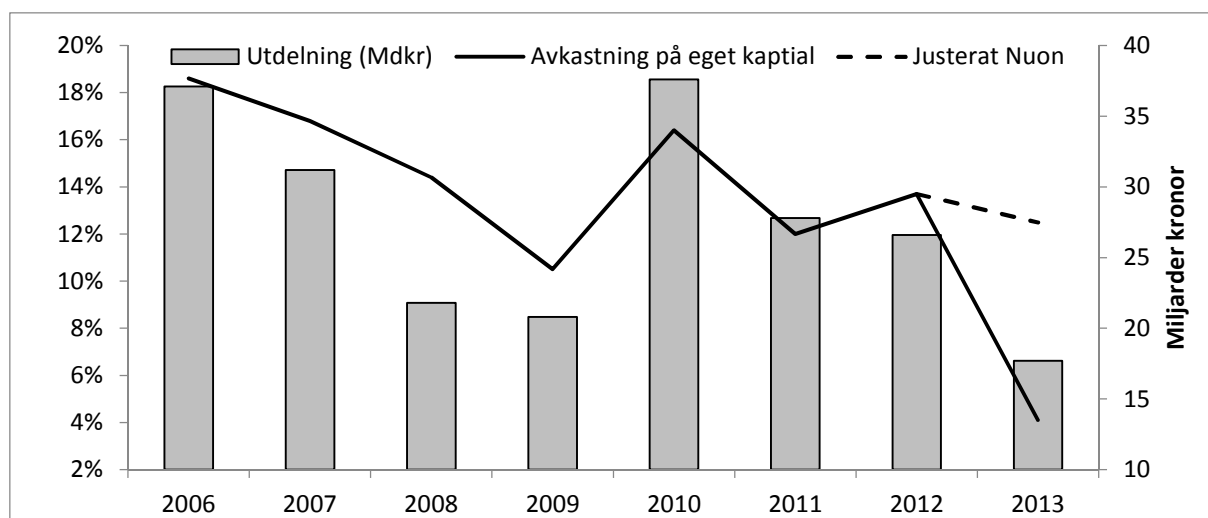
Staten tillhör de större företagsägarna i Sverige och sett till utvecklingen i den statliga bolagsportföljen ser vi under Alliansen en fallande trend i både bolagens förmåga att generera avkastning och i utdelningarna från dessa. Att politiker upplever alla inflöden till statskassan som välkomna är förklarligt men tyvärr är det offentliga ägandet på ett högre, holistiskt, plan problematiskt.

Den första bekymmersamma dimensionen uppstår i att avkastning är någonting man får för att bära en risk, några gratisluncher finns inte, och särskilt inte i förväntan. Utifrån finanssämnets standardteorier kommer avkastningen som går att förvänta sig vara kopplad till mängden marknadsrisk man är villig att axla. Om vi för diskussionens skull accepterar statens existensberättigande inträder två frågor relaterat till dess ägande. Den första är i vilken omfattning dess resurser skall användas för att bära risk, en fråga där vi kan föreställa oss att politikerna står långt ifrån de som de företräder.

Den andra frågan upplöser eventuellt den första frågans giltighet genom att handla om i vilken mån det kan anses vara moraliskt gångbart att statsapparaten både som spelare och domare verkar på marknaden. Genom sin dubbla roll kan staten nämligen tänkas förvrida risken som skall bäras till sin egen fördel och därigenom i någon mån plundra och tränga ut andra aktörer. Det är långt ifrån säkert att staten som intressent inte skulle förvrida marknaden på ett sätt som extraherar värde från övriga aktörer. Leker vi dessutom med tanken som staten som producent av en vara inser vi statens egenintresse – i alla fall i denna aspekt – nu står i motsats till den hos konsumenterna, nämligen att inte tävla bort sin vinst.

Ett perverst och verklighetsnära exempel på sammanblandningen mellan politik, företag och konkurrensbegränsning är det statligt spelmonopolet, där en av de större aktörerna är socialdemokratiens A-lotterier. Tanken om hur statlig inblandning på marknaden kommer att innebära de första stapplande stegen på vägen mot trældom (Hayek, 2012) är både tänkvärdt och relevant. Särskilt när det sker genom myrsteg, som tagna var för sig alltid går hölja i den goda och progressiva intentionens dunkel. Att ingrepp på marknaden, exempelvis en prisreglering på producentsidan, kommer att skapa behov av ytterligare ingrepp, exempelvis en ransonering på konsumentensidan, finns det goda argument för (von Mises, 1977) och en gedigen svensk erfarenhet av, från exempelvis bostads-, dagis- och sjukvårdsköer.

Erfarenheten från försäljning av statliga företag är att det ökar värdet på dem. Även om det i rättvisans namn skall noteras att insikten om att dåligt genomförda saker sällan blir bra gäller även detta område (Munkhammar, 2007). Den samlade bedömningen – värderingen – av staten som ägare och koordinator av resurser pekar alltså i riktningen av att den är sämre än sina, oftast latent, privata konkurrenter. Under Alliansen har den statliga bolagsportföljen uppvisat allt sämre avkastning och genererat allt lägre utdelningar till statskassan, även med en grov justering för Nuon-affären. Den globala finanskrisen 2007 som sedan ledde till en global ekonomisk recession är dock viktig att ha med i beräkningen för att vara rättvis. Att kriser och svackor inte skall inträffa är emellertid en lite väl sockrad förhoppning om framtiden. Frågan om vilken risk staten skall ta med våra kollektiva resurser är alltså relevant. Frågan är också om och i vilken mån stora ekonomiska värden med gott samvete kan bindas upp suboptimalt. Har vi råd att dessa resurser inte används på bästa sätt till att generera arbetstillfällen och inkomster till vår befolkning?

Källa: Verksamhetsberättelser för företag med statligt ägande åren 2006 till 2013 samt egen beräkning.

En del av det statliga ägandets bristande förmåga att generera avkastning beror på det lägre avkastningskravet som staten har som ägare. Ett bra exempel på detta är den helstatliga banken SBAB, som inte bara har ett lägre avkastningskrav än sina privata motsvarigheter utan även bedrivit konkurrens genom de villkor de erbjuder. I detta fall en betydligt mer risktagande utlåning (Nilsson, 2008). När staten bedriver och finansierar bolagsverksamhet med andra krav på relationen mellan risk och avkastning kan detta misstänkas skapa överspillande förvrängningar som fortplantar sig genom ekonomin. Detta behöver dock inte underkänna staten som aktör på marknaden, bara den begränsar sig till att vara konsument (von Mises, 1977). Anses det exempelvis från statligt håll att för lite mjölk konsumeras så är det rimliga att den likt alla andra aktörer på marknaden köper mjölk och delar ut denna eller säljer den vidare till rabatt. Prisregleringar på mjölk i butiken, i produktionsledet eller nationalisering av landets mjölkgårdar är precis lika dåliga idéer som de låter. Tyvärr så generaliseras inte denna inställning till att bedriva undervisning, skogsbruk eller elproduktion.

Dåliga äpplen

Att inte räkna med de mindre bra eller rent av dåliga affärerna när man utvärderar det offentliga ägandet är en bedräglig utgångspunkt. Detta skulle motsvaras av att när man utvärdera sin studieteknik selektivt bara skulle komma ihåg de lyckade tentor man skrivit och bortse från de dåliga. Skall staten äga företag så bör anledningen till detta vara tydlig: Är det en rent finansiell investering där vi hoppas kunna få en god avkastning (i förhoppningen om att hålla nere skatten?), motiveras det utifrån att det finns bekymmersamma marknadsmisslyckanden eller finns det övriga intressen som vi bör bevaka, exempelvis säkerhetspolitiska dimensioner? Att det finns en målbild mot vilken det statliga ägandet kan utvärderas – även fränkopplat moraliska och filosofiska

dimensioner – är nödvändigt. Inte minst för att undvika ett slentrianmässigt, och i värsta fall dåligt eller direkt skadligt, ägande. För att kunna bilda sig en uppfattning om framgången hos det offentliga ägandet är det viktigt att inte bli selektiv och sortera bort de riktigt dåliga affärerna.

Motiveras ägandet av andra aspekter är det också viktigt att även kostnaderna för dessa vägs in. En fullödig kalkyl också tänkas behöva inkludera risken som uppstår för att särintressen utövar inflytande för att tillskanska sig fördelar och stöd, såsom sågs i 70-talets katastrofalt misslyckade varvsstöd, när dörren till detta nu står öppen. Att politiker, såväl borgerliga som socialister, skulle vara helt immuna mot detta är osannolikt. Att vi under samma näringsminister lyckades värja oss från att få en krisande bilindustri på halsen men samtidigt upplevde vad som antagligen är Sveriges sämsta företagsköp någonsin är ett bra exempel på detta. Under en annan näringsminister hade det kunnat vara tvärtom och under en tredje hade vi kanske fått uppleva det sämsta av två världar. En närmare titt på några av de värsta avarterna är alltså viktig i övervägandet om en del dörrar bör stängas för politiker och politiken. För att konkretisera vad vi menar med bekymmersamt kan två aktuella exempel vara klagörande.

Vattenfall AB

Vattenfall är ett helägt energibolag med ursprung i förra sekelskiftets elektrifiering av samhället och industrins behov av el. Företaget bolagiserades 1992 som ett led i avregleringen av elmarknaden och är efter köpet av holländska Nuon ett av Europas största energibolag. Efter avregleringen 2006 expanderade Vattenfall utomlands och numera är staten nöjd – men kanske inte lika stolt – ägare till kolkraftverk både i Tyskland och i Polen. Här hemma i Sverige så utgör kärnkraften en stor del av företagets produktion. Efter att ha expanderat utomlands och börjat bedriva kärnkraft även i Tyskland kan man tänka sig att Studenförbundet som miljövännen skulle kunna se med lite mer förlåtande på företaget. Problemet här, som knappast får anses vägas upp av kärnkraftsdriften, är de garantier som Vattenfall fått lämnat för att bedriva den. Skulle en olycka inträffa har Vattenfall förbundit sig att ta ansvar för detta. Bra så kan tyckas. Att företag tar ansvar och ingår avtal kring detta ger både sunda incitament och visar att frihet fungerar. Där- emot är det desto mer tveksamt att den svenska staten ser det som sin kärnuppgift att ta på sig den operativa risken och kostnaderna förknippat med detta för kärnkraftverk. I huvud taget är ägandet av Vattenfall svårmotiverat, särskilt när möjligheten att både importera och exportera el från både kontinenten och grannländer blivit allt större. Dessutom har det, eventuella, naturliga monopoliet i stamnätet blivit avknoppat till Svenska Kraftnät i och med avregleringen av elmarknaden.

En ljusglimt i detta mörker är dock hur elmarknaden efter avregleringen blivit mer av en fungerande marknad, mer styrd av marknadens logik och disciplin. Effektivitet och valfrihet har ökat, men när det kommer till priset hushåll möter på den är det svårt att hitta lika tydliga resultat, inte minst för att man markant ökat skatterna på energi (Ingemarsson, 2004).

TeliaSonera Aktiebolag

TeliaSonera bildades 2002 när svenska Telia och finska Sonera gick ihop. Företagen har sina rötter i respektive lands statliga televerk, men har både under tidens gång blivit både bolagiserade och delvis sålts ut. Det finns all anledning att tacka televerket för de avskräckande exemplen på bristande kundservice, byråkratiskt stelbenthet, tidlösheter som dagsböter för privatimporterade trådlösa telefoner och citat om sista sovjetstater som det givit upphov till. Bättre vaccination mot socialism än konkurrensverkets slutsats om fallande priser och större utbud efter avregleringen (Ingemarsson, 2004) är förstahandserfarenheten av köandet, stagnationen och ofriheten.

Mer allvarligt är emellertid att vi genom staten äger ett företag som i sin tur äger de företag som strypt mobiltelefoninäten och lämnat ut listor över vem som varit vart till den vitryska säkerhetspolisen KGB. När det kommer till att understödja diktaturer, både praktiskt och finansiellt, så får man inte glömma att nämna Uzbekistan där företaget både samarbetar med säkerhetstjänst och betalat mutor till familjen Karimov, som styrt landet de senaste tjugo åren och ur vilken den nuvarande diktatorn kommer. Genom TeliaSonera ägs även företag som är verksamma i demokratiska skymningsländer som Azerbajdzjan, Kazakstan och Tadzjikistan. Nu har å andra sidan statens starka sida aldrig varit att hålla sig till det som är rätt och riktigt men någon form av anständighetens gräns borde finnas. Även om pengar kanske inte luktar för hatets och illviljans callportörer finns de av oss som det gör det för. Det är en skam att man som medborgare inte får möjlighet att ta ställning till om TeliaSoneras närvaro i dessa diktaturer underlättar den demokratiska kampen som förs eller om man riskerar att bli en nyttig idiot i diktaturens ledband.

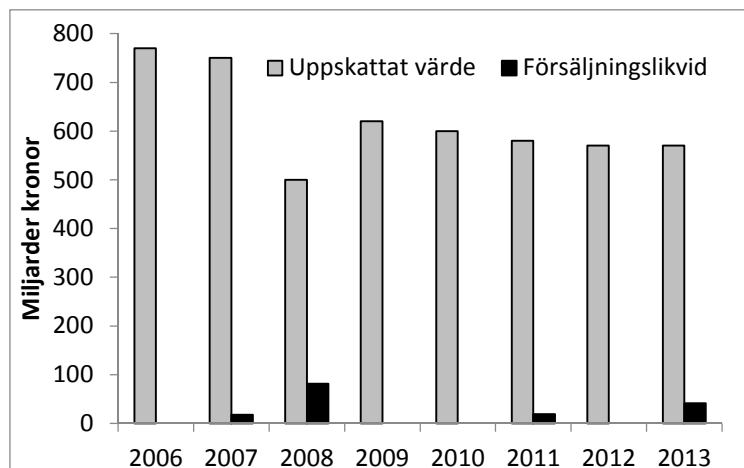
Varför äger staten företag?

Anledningen till att staten äger företag kan tänkas motiveras utifrån en syn och tanke på marknadsmisslyckanden. Vad som emellertid är tänkbart är raka motsatsen där statens närvaro tränger undan den, i någon mån, naturliga övervinsten och därigenom tar bort vad som attraherar innovation och entreprenörer (Schumpeter, 1942). Frågan om marknadsmisslyckande behöver alltså inte vara fullt så enkel och icke-dynamisk som man först kan tro. Frågan om bristande utveckling och förbättringar i många av dessa,

ofta, väldigt centrala och viktiga samhällsfunktioner är allt för viktiga för att inte problematiseras. Kan det tänkas att de naturliga monopol vi uppfattar och driver i offentlig regi just därigenom förblir naturliga monopol? Konsekvenserna av uteblivna förbättringar på dessa områden kan för medborgarnas livskvalité vara omfattande. Kan det tänkas att dessa naturliga monopol har nätverksdimensioner och samordningsvinster vertikalt, horisontellt eller med andra sektorer och produkter? Kan det tänkas vara så att likt hur brev och paket var för sig kan tänkas se ut som naturliga monopol, taget och utdelat tillsammans kan tänkas bli något helt annat?

En annan anledning till ett offentligt ägande kan vara att man överbeskattar sin befolkning och helt enkelt måste spendera överskottet på någonting. Denna situation av att tillfället gör tjuven är så direkt oanständigt att något närmare avfärdande eller problematiserande inte behövs. Ett närliggande resonemang kan tänkas vara att man genom att investera sina medel kan tänkas få en högre avkastning än lånekostnaderna man möter, att man gör en bra affär helt enkelt. Resonemanget som privatekonomiskt kan verka fullt rimligt haltar något när man inser att i detta hushåll så finns det varken möjlighet värd namnet att bryta sig ur eller bestämma hur mycket man kan kosta på sig att fonspara. En stor åtskillnad finns också i att hushållskassans sparande kan placeras efter eget samvete och huvud. Beslutet att placera i en billig indexfond, och åka snål-skjuts på markandens prissättningsfunktion, eller investera etiskt och undvika kolkraft är för individen fritt. Istället för att fritt få investera och bära den marknadsrisk som är förenlig med en god nattsömn tvingas medborgaren tvångsspara i kollektiva finansiella vad på utvecklingen hos skogsindustrin och energisektorn med flera. Är det statliga ägandet motiverat utifrån avkastningspotentialen så finns det goda argument för att sälja det vi äger och istället ta en position i en mer väldiversifierad marknadsportfölj. Alltså inte att investera med slagsida åt svenska företag och marknader utan index-replikerande och passivt. En positiv effekt av detta vore också att denna mera neutrala investeringsstrategi skapar mindre risker för störningar och förvriddningar av relativ-priser.

En annan anledning till att gemensamt äga resurser skulle kunna vara motiverat utifrån försvars- och säkerhetspolitiska bevekelsegrunder. Var den absoluta gränsen för statens nödvändiga storlek går och om detta kan behöva innebära ett ägande i försvarsindustri är svårt att stringent besvara. Desto tydligare är dock att huvuddelen av det statliga ägandet inte är i vad som kan misstänkas vara försvars- eller säkerhetspolitiska flask-halter eller kritiska sektorer, inte ens med det mest generöst vidgade av säkerhets-begrepp.

Källa: Verksamhetsberättelser för företag med statligt ägande åren 2006 till 2013.

Vad har Alliansen gjort bra?

Alliansens regeringstid har präglats av en medveten plan för avveckling av det statliga ägandet. I alla fall bitvis. Några av de mer bekymmersamma ägandena – att bränna sprit exempelvis – har avvecklats men många kvarstår, sorgligt nog. Det stora problemet har inte varit försäljningarnas omfattning utan brist därpå. Relaterar vi Alliansens försäljningar till det uppskattade värdet på den statliga bolagsportföljen ser vi att dessa, alla bröstitoner till trots, aldrig varit något som kan beskrivas som systemskiftande. Det har snarare varit en garderobsgallring än en stor vårstädning. De företag som under Alliansens två mandatperioder avvecklats, helt eller delvis, behandlas i avsnitten nedan.

TeliaSonera

Under 2007 såldes motsvarande åtta procent av aktierna i TeliaSonera för drygt 18 miljarder kronor (Näringsdepartementet, 2008). Trots detta är staten fortfarande en av de större ägarna i företaget med dryga 37 procent av det (Finansdepartementet, 2014), och där ägandet i företaget utgör en ansevärd post i den statliga bolagsportföljen med närmare 15 procent av det totala värdet. Att staten skall driva telefon- och bredbandsoperatör hör inte den ljusnande framtiden till, utan är något som bör förpassas till inbundna framtidsdystopier och pikanta anekdoter från svunna dagar.

OMX

När staten 2008 sålde sin del i OMX för dryga 2 miljarder kronor (Näringsdepartementet, 2009) och därigenom följde upp sitt agerande från 1997, när den sålde sitt innehav i VPC AB, befästes en tradition värd att upprätthålla. Om, och i värsta fall när, staten har köpt in sig i viktig infrastruktur för finansmarknaden bör detta avyttras. Faktum är att traditionen är så fin att det bör övervägas om den inte bör utökas till att gälla även

annan infrastruktur. Att staten skall vara involverad i viktig infrastruktur i en teknik-intensiv sektor under stort omvandlingstryck är lika olämpligt som det låter. Den historiska erfarenheten av statliga ingrepp är snarare en våt vilt än att vara en katalysator.

Vin & Sprit

Att staten kan ta bort från spritbränning från listan över sina verksamhetsområden, efter försäljningen av Vin & Sprit till Pernod Ricard A.S. 2008 för dryga 55 miljarder kronor (Näringsdepartementet, 2009), får anses vara på tiden. Att de flesta anser att dricka alkohol i lagom mängder är både trevligt och ger en god ursäkt att putsa på sångförmågan är inte anledning nog att existensberättiga ett statligt ägande. Lika svår-motiverat som att staten skulle producera pornografi är det för oss att staten skall tillverka alkohol. Reglera det om nödvändigt, beskatta det om nödvändigt och använd intäkterna till att motverka och stävja det. Förbjud det till och med om nödvändigt, men producera det inte. Låt inte den offentliga moralen få inkräkta mer än nödvändigt på den privata. Att man inte skall lägga statsapparatusens tyngd bakom produktion av för många medborgare anstötliga varor – låt det vara sex, alkohol, droger eller pornografi – är en anständighetsfråga. Statens existensberättigande tar sitt avstamp i att ställa sig över och hålla sig vid en högre standard. Skall vi ha en stat skall den inte reducera sig till att syssla med geschäft.

Vasakronan

Att staten har en central roll på den dysfunktionella fastighets- och bostadsmarknaden förbättras inte av staten återfinns på den både som producent, konsument och i en reglerande roll. Att rensa upp i den statliga bolagsportföljen för att få ut fastighetsbolagen kan alltså inte bara ses utifrån frågan om statligt ägande. Dimensionen av en ren hygienfaktor utifrån en mer public choice-orienterad analys kan alltså tänkas vara inte helt tokig. När staten sålde Vasakronan 2008 för dryga 25 miljarder kronor (Näringsdepartementet, 2009) var det förhoppningsvis de första stegen mot en mer funktionell marknad för mark, bostäder och lokaler. Mycket kvarstår att göra och sär-intressegenererande verksamheter i form av bland annat Akademiska Hus AB, Jernhusen AB, Specialfastigheter Sverige AB och Bostadsgaranti AB kvarstår ännu. I den bästa av världar så kommer vi i framtiden återfinna staten på endast en sida av denna marknad. Att göra sig av med Vasakronan var ett oproblematiskt och riktigt steg i denna riktning.

Nordea

Upplever man att moral hazard skapas genom en statlig insättningsgaranti är det rena västanvinden i jämförelse med vad som kan tänkas hända vid ett statligt ägande av en

bank. I och med statens försäljning 2011 (Finansdepartementet, 2012) och det slutgiltiga avvecklandet av ägandet 2013 i Nordea (Finansdepartementet, 2014) är detta något lindrat till intäkter på 19 respektive 41 miljarder kronor. Från att ha sitt ursprung i övertagandet av den krisande Nordbanken 1992 är staten numera begränsad i sitt bankägande till SBAB, vilket i och för sig är illa nog kan tyckas.

Vilken är vägen framåt?

Utifrån de moraliska tveksamheterna med ett och resultatet av ett statligt ägande är den rimliga färdriktningen mot fortsatta försäljningar. Olyckligt nog finns det gott om försäljningskandidater. För att underlätta politikernas prioriteringsarbete så har vi därför tagit oss friheten i att dela in och ge förslag på lämpliga objekt.

Lågt hängande frukt

Politik handlar inte bara om att generera idéer utan även om att omsätta dessa. Att inte börja plocka den lägst hängande frukten eller göra sig av med den skämda vore därför direkt oklokt. De företag som vi bedömer man enklast kan göra sig av med början av nästa mandatperiod – oavsett ideologisk hemvist om man frågar oss – är bl.a. följande två företag.

Systembolaget

Som redan bolagiserat och moraliskt diskutabelt är Systembolaget en bra förstaval för vad som skall säljas. Genom att sälja sprit istället för att ge ut försäljningslicenser till företag kan det noteras att vi sällar oss till samma tveksamma klubb av spritsäljande stater som Nordkorea, när de fick för sig att deras ambassader skulle vara självfinansierande.

Resonemang om att staten behöver driva ombudet genom vilka man säljer alkoholen för att hålla nere försäljning och konsumtionen av alkohol är haltande, som bäst. Det kan i och för sig vara så att den samhällsliga bedömningen är att det är ett mindre problem om folk traskar in och köper en revolver istället för lådvin lite hur som helst. För inte ser vi några statliga vapenaffärer? Borde dessutom inte enligt samma logik även cigaretterna lyftas in och säljas på endast Systembolaget? Eller varför löpa linan ut och återuppliva Sveriges Allmänna Restaurangbolag för att ha kontroll på samtlig alkoholförsäljning? Misstolka oss nu rätt – vi är inte för detta: detta visar bara hur bisarrt det är att staten driver spritbolag.

Istället för försäljningsmoduller, special- och beställningssortiment bör riktiga entusiaster få öppna vin-, sprit- och ölbutiker. Hellre passionerade finsmakare och alkohol i

matbutiken än mutade statstjänstemän (butikshefer som de kamouflerats till på ny-språk) med incestuösa relationer med alkoholimportörer. Bättre att angripa alkoholproblematiken direkt med insatser än krånglande med second-best lösningar som drabbar både tredjepart och skapar en infantiliserande alkoholkultur.

SAS

Från att ha varit något av kronjuvel för det statliga ägandet får företaget nu beskrivas närmast som fallfrukt. För att utvärdera sitt investeringsobjekt bör man ibland fråga ställa sig frågan hade jag köpt det nu? Blir svaret nej skall objektet ut och något nytt in. I just denna kategori tänker vi oss att SAS befinner sig. Det är få som hade velat köpa det vingklippta och stukade SAS. Låter vi staten driva företag så lättar vi på marknadens disciplin med bristande lyhördhet och förmåga att innovera sig som följd. Något ohållbart kan dock inte fortgå för evigt, tillslut kommer verklighetensanpassningen. I värsta fall är då företaget lika illa därän som SAS. Nästan osäljbart det vill säga.

Vi har full förståelse för att kommersiell trafik är viktig för oss som nation och att kunna vidga sina vyer kan kännas både nödvändig och behövligt. Att det skall vara staten som ambulerar runt folk är däremot lite underligt, särskilt när det visat sig fungera väl utan inblandning både när det gäller buss, båt, bil och tåg. Fast fordon med vingar är kanske lite som this time: different?

Bedöms det som viktigt med flygtrafik så borde SAS säljas till någon som yrkesmässigt sysslar med turn-arounds, och låta marknaden ha sin gilla gång. Det bästa sättet att hålla de svenska flygplatserna vältrafikerade och med luft under vingarna är inte genom statligt ägda flygbolag utan genom att säkerställa att Ryanair får flyga till oss, och att förutsättningarna för nästa motsvarighet finns i Sverige.

Lite högre hängande frukt

För att något skall kännas roligt krävs lite utmaning och att man får anstränga sig för att uppnå det. När den lågt hängande frukten är plockad tänker vi oss också att skillnaden i politiska värderingar börjar utkristallisera: mellan de som börjar darra på manschetten och de som faktiskt tror på ett samhälle större än staten, även i ägande. De lite mer, pedagogiskt eller utifrån rent egenintresse hos politikerna, svårsålda företagen vi ändå ser goda möjligheter att avyttra är bl.a. följande fyra företag.

Sveaskog

Hur man än vrider och vänder på det så är det svårt att finna rimliga argument till att staten är Sveriges största skogsägare. I annat än möjligtvis en övergångsfas, där man av hänsyn till likviditeten på marknaden för skogsmark inte realistiskt kan tänkas sälja all

skog samtidigt. Lite drygt var sjunde hektar av producerande skogsmark ägs av staten. Översatt detta till vilken annan typ av välfungerande marknad som helst, pizzerior, matbutiker eller bilvättar, förstår man hur galet detta är. I ärlighetens namn är dock detta företag på en del sätt bland de mindre bekymmersamma av de statliga. Företaget har nämligen som ambition att sälja av delar av sitt innehav för att stärka det privata skogsbruket.

Vi skall inte heller sticka under stolen med att vi hellre har Göran Persson i Sveaskog än i Rosenbad. Politik generellt och studentförbundet i synnerhet handlar inte bara realpolitik utan också om vad som är rätt och riktigt. Att öka takten i försäljningen av Sveaskog hade varit en folkhemskapitalistisk välgärning. Att stärka den kultur och ägartradition, nu på undantag, som finns i Sverige vore både bra och önskvärt. Likt andra liberaliseringar och försäljningar är det dock viktigt att det sker på ett för samhället ansvarsfullt sätt. Avvecklas Sveaskog för snabbt bedömer vi att risken finns att Göran Persson återvänder till riksdagspolitiken. En rimlig och samhälleligt ansvarsfull ambitionsnivå vore således att ha styckat Sveaskog och sålt all skog lagom till att han drar sig tillbaka för ett stillsamt pensionärsliv. Anledningen till att vi bedömer Sveaskog som mer svårsålt är dels utifrån den bedrägliga processen av att långsamt, långsamt, avyttra skog vilken politiker – som gillar tillskottet till statskassan – alltid kan hänvisa till; vi håller på! Den andra anledningen är utifrån den ofta ansenliga årliga slanten, på ofta mycket mer än trettio silverpenningar, till statskassan som många utom den mest principfaste av politiker hade haft svårt att tacka nej till.

Arbetsförmedlingen

Att arbetsförmedlingen skapar i alla fall runt 9 300 arbetstillfällen varje år, en för varje anställd, är svårt att avfärda. Att skapa en mötesplats mellan köpare och säljare av arbete låter inte så galet när man tänker på det. Att detta måste ske i statlig regi låter desto tokigare, till skillnad från alla de andra platser i ekonomin där köpare och säljare lyckas hitta varandra. Både köpare och säljare av den slutgiltiga produkten har inga problem att hitta fram till varandra, men när det kommer till att själva produktionsfaktorerna så verkar somliga tro att stöttning behövs. Fast inte när det gäller el, lokaler eller råvaror. Efter att ha rört oss ifrån utgångsläget där böter utdelats för olaglig arbetsförmedling till dagens mer sansade situation, med framgångsrika och effektiva företag, kan man börja fundera kring den statliga inblandningens nödvändighet på området.

Nu handlar inte bara arbetsförmedlingen om att skapa en kontaktyta och lösa ett koordinationsproblem, som andra förefaller lösa bättre skall tilläggas, utan också om att ge stöd och rehabilitera människor som står långt ifrån arbetsmarknaden. Att det offentliga

skall vara producenten av de rehabiliteringstjänster och insatser som krävs eller för den delen är mest lämpad för att stötta dessa individer är tveksamt. Detta är egentligen inget annat än motsvarigheten till det att det offentliga behöver vara den som bedriver sjukvård, skolor, dagis, museum eller fabriker. Det relevanta kan tyckas vara att individen får den hjälp den behöver och att detta finansieras gemensamt. Det går att helt skilja den faktiska produktionen av dessa tjänster, precis på samma sätt som driften av skolan skiljts, från finansieringen av den eller hur produktionen av medicinska instrument skiljts från finansiering av inköpen av dessa.

Att arbetsförmedlingen skall gå och sälja är kanske lite väl hoppfullt men vi tänker att man alltid kan testa. I avsaknad av köpare så är vi inte mer dogmatiska än att vi kan tänka oss andra lösningar för arbetsförmedlingen. Att bara lägga ned den känns fullt acceptabelt det med. Förhoppningsvis borde i alla fall en del av inkråmet gå att sälja, utan att helt köra marknaden för begagnade kontorsmöbler i botten.

SVT

Oberoende nyheter, objektiva sanningar från staten och granskare som granskar sig själv: Science fiction à la 1984 eller svensk verklighet? Det är enligt oss hög tid att utmana och sticka hål på ballongen som den illusoriska drömmen om neutralitet i nyhetsrapportering är. Kan det kanske inte vara så att det enda uppnåeliga och rimliga är en tydlig och ärlig innehållsdeklaration istället för halvgrumliga dimridåer om objektivitet och oberoende? Vore dessutom kanske inte en mångfald i problemformuleringar och infallsvinklar en bättre jordmån för en utvecklande och genuin samhällsdebatt?

Med handen på hjärtat så vill vi väl inte och inte tillåter vi väl vad som helst att visas på tv? Att då upphöja och presentera SVT utifrån sin icke-neutrala värdegrund som både opartiskt och neutralt är som bäst vilseledande. Efter att ha konstaterat att de opartiska nyheterna varken förmedlas via SVT och kanske än mindre är önskvärda blir frågan om själva staten är den som behöver sköta själva produktion av nyheter, räcker det inte att köpa in dessa? Om svaret här blir nej kan man vända på problemet och fråga sig varför man skall tillåta desinformation från andra källor och då förhoppningsvis börja känna sig lite mer skeptisk. När man ändå håller på och fantiserar kan man dessutom börja utforska det väsensskilda mellan tryckta medier, radio, internet och television som public service-sektorn vilar på.

Tror man på det goda argumentets kraft och individens förmåga till distanserad och källkritisk granskning behöver vi knappast en statlig propagandaverkstad på gårdet. Har man däremot lite mindre tilltro till individens förmåga till att kritiskt konsumera media borde det kännas än mer främmande att tro att statligt sanktionerad media och potenskinkulisser om oberoende och objektivitet skulle utveckla denna förmåga hos

befolkningen. Lök på laxen blir dessutom den omorientering från samhällsbevakning till ren underhållning som äger rum hos SVT, där tittarsiffror blivit ett egenvärde. Medel har blivit mål.

Nu behöver man inte totalt resignera i en nyhetsmässig nihilism men har staten någon roll i formerandet av det offentliga samtalet så är det på konsumentensidan. Är det bredd eller objektivitet som efterfrågas behöver staten inte mer än lätta på plånboksläddret för att få detta producerat. Genom en tydligare roll som konsument kan man även tänka sig att statens roll som granskare både blir tydligare och får större tyngd. Likt försäkringsbolag eller obligationsutställare borde mediaföretag kunna tävla i trovärdighet, där staten endast granskar och eventuellt köper produktion från dessa. Lyckligtvis är SVT redan bolagiserat, redo för försäljning och kanske ett av de starkare varumärkena staten har!

Vattenfall

Även detta företag är likt Sveaskog en kassako vars tillskott till statskassan kan få även de mer principfasta av politiker att vackla. Stöter du på en sådan så behöver du nog inte mer än påminna om vad som antagligen är Sveriges sämsta företagsaffär, någonsin, så återfinner sig nog sans och vett. Nu skall det dock erkännas att det inte var mer än några årsvinster för företaget eller angränsande en försvarsbudget som blev felinvesterade. Haveriet var alltså inte helt utan gränser och intet ont som inte för något gott med sig: nu har till och med de annars vänligt inställda till statligt ägande av företag fått ett övertydligt talande exempel. Tiden får avgöra om en sanningskommission kommer att tillsättas men tre lärdomar går att dra.

Den första är hur fruktansvärt dyrt det kan bli när politiker och tjänstemän tillåtas spendera andras pengar.

Den andra gäller den potentiella kostnaden i outcry som misslyckade affärer och satsningar kan tänkas ge, och hur detta kan och bör användas för att disciplinera politiker. Att de helt enkelt tvingas till att både tänka till en och två gånger innan de förhoppningsvis i den bästa av världar kasserar sina affärsidéer från kanslibordet. Förhoppningsvis blir Nuon klubbigt nog att liknande idéer om statligt ägande är politiskt icke-gångbart för en lång tid framöver.

Den tredje är mer av en generell lärdom som, på under 140 tecken, insiktsfullt uttrycktes av ordförande emeritus Carl Bildt då han konstaterade att:

Är det någon strategisk politisk slutsats som skall dras av Nuon-frågan så är det att staten inte skall äga företag. Punkt.

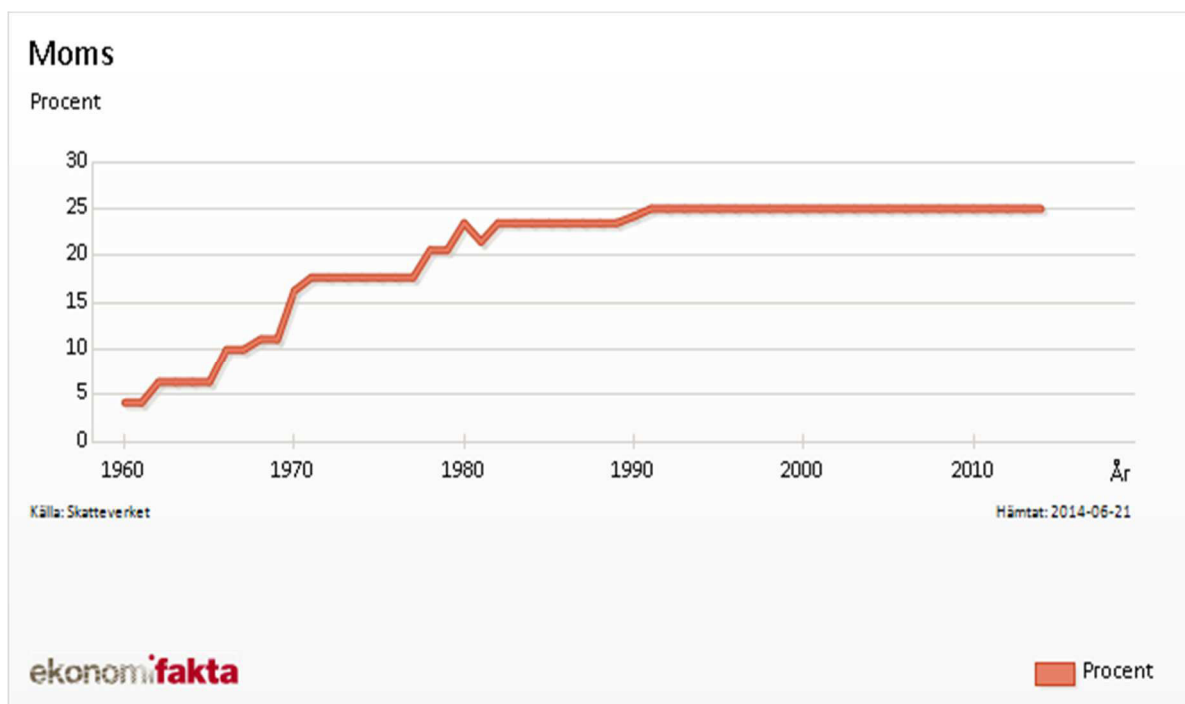
Sammanfattning av försäljningen av statliga företag

- Det statliga ägandet för med sig både moraliska och praktiska tveksamheter.
- Det offentliga ägandet tränger undan privata intressen.
- Legitimiteten för staten minskar när den blir allt mer företagslik.
- Många avskräckande exempel finns på dåligt statligt ägande som kan användas för att hålla politiker i styr.
- Försäljningar hade frigjort resurser som både hade kunnat användas mer effektivt och möjliggjort frihetliga reformer.
- Försäljningen av statliga företag ökar värdet på dessa. Staten är inte en optimal ägare.
- När marknadens disciplin lättas förmår försvinner drivkrafter till innovation.
- Det finns fortfarande gott om lämpliga och önskvärda försäljningskandidater. Enbart den politiska viljan sätter gränsen!

Sänkt restaurangmoms

Inledning

Sverige sänkte den 1 januari 2012 momsen på restaurangtjänster från 25 till 12 procent. Syftet var framför allt att minska den strukturella arbetslösheten genom att skapa fler jobb i restaurangbranschen. Man ville även motverka den konkurrensnedvridning som uppkommit till följd av tidigare skillnader mellan momssatserna på andra livsmedel och restaurangtjänster. Momsen på livsmedel sänktes 1996 från 21 till 12 procent.

Förväntningarna

Den varaktiga sysselsättningen

Generellt sett ökar inte jämnviktssysselsättningen av efterfrågestimulerande åtgärder. För det fall där arbetsmarknaden inte är i jämnvikt, på grund av till exempel löneregleringar, kan dock den här typen av åtgärder öka den varaktiga sysselsättningen.

Sänkt moms på vissa typer av tjänster, såsom restaurang- och cateringtjänster, kan förväntas leda till ett ökat konsumtionsutrymme, samtidigt som hushållens arbetsutbud ökar. Eftersom hushållens konsumtion av andra varor och tjänster inte påverkas, trots

att konsumtionen av restaurang- och cateringtjänster ökar, omintetgörs inte sysselsättningsökningen av sysselsättningsminskningar inom andra branscher.

Lagstiftning

EU bedriver ett omfattande harmoniseringsarbete på skatteområdet för att förhindra sådan skattekonkurrens som upplevs kunna skada den inre marknaden. Rådets direktiv 2006/112/EG av den 28 november 2006 om ett gemensamt system för mervärdesskatt utgör grunden för det regelverk som styr mervärdesskatten i de europeiska medlemsstaterna. De svenska bestämmelserna om skattesatser finns i 7 kap. 1 § mervärdesskattelagen (1994:200) [cit. ML].

Medlemsstaterna ska enligt artikel 96 mervärdesskattedirektivet tillämpa en *normal-skattesats* för mervärdesskatt, som ska fastställas av varje medlemsstat som en viss procentsats av beskattningsunderlaget och som skall vara densamma för leverans av varor och tillhandahållande av tjänster. Luxemburg tillämpar som enda medlemsstat den lägsta normalskattesatsen på 15 procent. Sverige tillämpar en skattesats på 25 procent, det vill säga 10 procentenheter över EU:s miniminivå.

Medlemsstaterna får tillämpa en eller två *reducerade skattesatser*, men enbart på leverans av varor och tillhandahållande av tjänster i de kategorier som anges i bilaga III. En reducerad skattesats får enligt artikel 99 inte understiga fem procent. Danmark tillämpar som enda medlemsstat endast en normalskattesats. 15 andra medlemsländer; Belgien, Grekland, Spanien, Frankrike, Kroatien, Irland, Italien, Cypern, Luxemburg, Nederländerna, Österrike, Polen, Portugal, Slovenien och Finland, tillämpar i likhet med Sverige reducerad skattesats på restaurangtjänster.

Komparativa fördelar

Specialisering på den arbetsuppgift individen är relativt sett bra på medför högre produktivitet, och ett utbyte mellan olika specialister leder till mervärde i förhållande till om varje individ skulle utföra alla arbetsuppgifter själva. När marknadsproduktion är beskattad kan det leda till att individen, trots samhällsekonomiska förluster, väljer att producera inom det egna hushållet.

Utifrån ett samhällsekonomiskt perspektiv leder skatt på tjänster som likväl kan utföras inom det egna hushållet till samhällsekonomiska välfärdsförluster eftersom den totala produktionen minskar. Den tid hushållen lägger på att handla livsmedel och att laga mat kan omallokeras till marknadsarbete om hushållet istället väljer att äta mer på restaurang. Lägre skatt på hushållstjänster möjliggör ökade möjligheter för individen att arbeta med det han eller hon är bäst på. Lägre skattesats på arbetsintensiva hushållstjänster leder till att både individens och samhällets resursutnyttjande ökar.

Resultatet

Historik

År 1990 höjdes momsens på restaurangtjänster från 12,87 procent till 23,46 procent. Restaurangmomsen höjdes och sänktes därefter i flera omgångar innan den till sist stannade på 25 procent i samband med Sveriges inträde i EU.

Snedvriden konkurrens

Skatt och subventioner används ibland i syfte att styra den fria marknaden. Men inte utan konsekvenser. Reducerad mervärdesskatt på hushållstjänster innebär minskad snedvridning i förhållande till den obeskattade sektorn. Men samtidigt uppstår en större snedvridning i förhållande till de substitut som fortsatt beskattas på samma höga nivå.

Arbetslöshet

På en fri marknad resulterar en prissänkning, relativt andra varor och tjänster, normalt sett i ökad konsumtion. Ökad konsumtion innebär i sin tur ökad sysselsättning inom den aktuella branschen.

I Konjunkturinstitutets rapport *Effekter av sänkt restaurang- och cateringmoms* drar man slutsatsen att momsreformen lett till sänkta restaurangpriser och ökat antal arbetade timmar i branschen. Man talar om en ökning av lönesumman motsvarande drygt 4 000 sysselsatta.

Lägre priser

Produktionskostnader spelar stor roll för en tjänsts prisökningstakt på lång sikt. Priser anpassas efter kostnader och för att ett företag skall överleva krävs i de flesta fall viss vinst. Steget mellan förändring i kostnader och påverkan på pris sker av naturliga skäl med viss fördröjning. Administration kostar tid och pengar.

De två största kostnaderna inom restaurangbranschen är arbetskostnader och livsmedel. Tillsammans står de för omkring 60 procent av kostnaderna. Prissänkande effekt har inte nödvändigtvis med sjunkande priser att göra, utan kan ta sikte på att prisutvecklingen blivit svagare i relation till hur den skulle ha sett ut om momssänkningen inte skett. Förutsatt att konsumtionen inte får externa effekter går det att mäta förändringen i konsumentnyttan utifrån efterfrågans priselasticiteter. Stor priselasticitet innebär att eventuella prisförändringar får relativt stora effekter på efterfrågan. Ett sätt att utröna hur sänkningen av restaurangmomsen påverkat priserna är att ställa den faktiska priset förändringen mot den genomsnittliga förändringen från tidigare år. Restaurangpriserna ökade i genomsnitt med runt tre procent per år under perioden 2000–2011. Det innebär

en ökning på 4,7 procent över ett och ett halvt år. Under motsvarande period efter reformen, det vill säga vid andra kvartalet 2013, hade priserna ökat med 0,7 procent. Tittar man närmare på den aktuella perioden efter reformen finner man att priset på restaurangtjänster sjönk med 1,3 procent under första kvartalet 2012, men ökade med 0,1 procent under det andra. Ökningstakten har därefter till och med andra kvartalet 2013 varit lägre än den genomsnittliga takten för perioden 2000–2011.

Vilken är vägen framåt?

Återgång?

I en Sifo-undersökning gjord den 17 april–den 6 maj 2014 bland 351 respondenter i ledande ställning inom restaurangbranschen svarade 87 procent att de instämmer på frågan om en höjning av restaurangmomsen från 12 till 25 procent skulle leda till att planerade nyrekryteringar skulle utebli.

Framför allt har restaurangmomsen gynnat grupper med svag förankring på arbetsmarknaden. Ungdomar, utrikes födda och lågutbildade är överrepresenterade i restaurangbranschen och den ökade efterfrågan på restaurangtjänster leder med stor sannolikhet till att fler kommer in på arbetsmarknaden.

Utrymme för vidare momssänkningar?

Sveriges andra omsättningsskatt infördes 1960 och var då tänkt som en tillfällig skatt på 4,2 procent. 1969 ersattes den av momsen. Sverige tillämpar i dag en normalskattesats på 25 procent.

Reducerad mervärdesskatt för enskilda branscher innebär alltid en snedvridning av konkurrensen och risker för en god marknadsbalans. Därför bör Sverige istället sänka sin normalskattesats.

Sänkt normalskattesatsen skulle medföra en mer enhetlig mervärdesbeskattning. Ur konkurrenssynpunkt är en enda enhetlig skattesats att föredra. Differentiering av mervärdesskattesatserna har negativ påverkan på produktionen inom högt beskattade branscher och gynnar produktionen i de branscher som har låg skatt. På så sätt rubbas den naturliga balans som annars skapas på en fri marknad.

En mer enhetlig mervärdesbeskattning skulle innebära lägre progressivitet.

Med tanke på det stora antal som är skyldiga att betala mervärdesskatt finns det även stora fördelar med en förenklad skattesats.

I den så kallade Mervärdesskattesatsutredningen, som resulterade i SOU 2005:57, föreslog regeringsrådet Lennart Hamberg, på uppdrag av den dåvarande regeringen, en mer enhetlig skattesats som preliminärt beräknades till 21,7 procent. Presidiet har förhoppningar om en ytterligare något lägre normalskattesats.

Sammanfattning av den sänkta restaurangmomsen

- Den tid hushållen lägger på att handla livsmedel och att laga mat kan omallokeras till marknadsarbete om hushållet istället väljer att äta mer på restaurang.
- Sverige tillämpar en skattesats på 25 procent, det vill säga 10 procentenheter över EU:s miniminivå.
- Reformen har rimligtvis dämpat priserna för relevanta substitut till faktiska restaurangbesök, såsom hämtmat.
- Reformen har sannolikt medfört en nettoökning av sysselsättningen.
- Ungdomar, utrikes födda och lågutbildade är överrepresenterade i restaurangbranschen och den ökade efterfrågan på restaurangtjänster leder med stor sannolikhet till att fler kommer in på arbetsmarknaden.

Könsneutral äktenskapslagstiftning

Inledning

Bakgrund

Sverige fick en könsneutral äktenskapslagstiftning genom riksdagens beslut av den 1 april 2009. De beslutade ändringarna trädde i kraft en månad senare, den 1 maj, och redan denna dag vigdes det första samkönade paret i enlighet med den nya ordningen. I och med lagändringens ikraftträdande blev Sverige det sjunde landet i världen att tillåta samkönade äktenskap, efter Nederländerna (2001), Belgien (2003), Spanien och Kanada (2005), Sydafrika (2006) och Norge (2009).

Lagstiftningens förarbeten

I mars 2007 lämnade Äktenskaps- och partnerskapsutredningen sitt betänkande *Äktenskap för par med samma kön – Vigsselfrågor* (SOU 2007:17), i vilket bl.a. föreslogs en förändrad äktenskapsbalk, så att även två kvinnor eller två män skulle kunna ingå äktenskap med varandra. Betänkandet föreslog sålunda att den då befintliga lydelsen av äktenskapsbalkens 1 kap. 1 §:

Äktenskap ingås mellan en kvinna och en man. De som har ingått äktenskap med varandra är makar.

skulle ersättas av följande nya lydelse:

Äktenskap ingås mellan en kvinna och en man, mellan två kvinnor eller mellan två män. De som har ingått äktenskap med varandra är makar.

Med utgångspunkt i betänkandet lade Alliansregeringen den 11 december 2008 fram propositionen *Äktenskapsfrågor* (Prop. 2008/09:80). Propositionen föreslog visserligen smärre justeringar av äktenskapsbalken, men enligt propositionens förslag skulle äktenskapet *även fortsättningsvis* enbart kunna ingås av en kvinna och en man, i enlighet med följande föreslagna nya lydelse av äktenskapsbalkens 1 kap. 1 §:

I denna balk finns bestämmelser om samlevnad i äktenskap. Äktenskap ingås mellan en kvinna och en man.

De två som ingår äktenskap med varandra blir makar.

Propositionen behandlades därefter av riksdagens civilutskott, tillsammans med flera innehållsmässigt närbesläktade motioner. Civilutskottet valde då att istället gå på den diametralt motsatta, könsneutrala linjen – och föreslog i sitt betänkande *Könsneutrala äktenskap* (Betänkande 2008/09:CU19) att äktenskapsbalken över huvud taget inte skulle nämna könet på de som skulle kunna ingå äktenskap med varandra. Betänkandets föreslagna nya lydelse av äktenskapsbalkens 1 kap. 1 § var sålunda den följande:

I denna balk finns bestämmelser om samlevnad i äktenskap.

De två som ingår äktenskap med varandra blir makar.

Politisk kontext

Vid Moderaternas partistämman 2007 hade partiet slutligen tagit ställning *för* en könsneutral äktenskapslagstiftning. Därmed återstod enbart Kristdemokraterna som motståndare bland de då representerade riksdagspartierna, alldenstund Folkpartiet, Centerpartiet, Miljöpartiet, Socialdemokraterna och Vänsterpartiet samtliga redan hade kommit ut som förespråkare. Alliansen hamnade nu i den något prekära situationen av inbördes splittring, där ett parti, Kristdemokraterna, ställdes mot de tre övriga Allianspartierna i en viktig moral- och värdefråga (i synnerhet för Kristdemokraterna).

Vi skall här inte spekulera i hur denna kniviga situation slutligen behandlades inom regeringen, men faktum kvarstår att civilutskottets majoritet (och därmed även Alliansmajoriteten) i sitt betänkande, vid sidan av mycket välformulerade och väl resonerade, liberala skäl för sitt förslag (rekommenderad läsning!), även inkluderande följande slutkläm:

Sammanfattningsvis kan utskottet inte komma till någon annan slutsats än att tiden nu är mogen för att ge par av samma kön möjlighet att ingå äktenskap och göra reglerna om äktenskap könsneutrala. I sammanhanget bör också nämnas att sex av riksdagens partier tagit ställning för könsneutrala äktenskap.

De trilskande Kristdemokraterna fick sålunda till slut böja sig för den överväldigande majoriteten, vilket även skulle visa sig i riksdagsvoteringen den 1 april 2009, då utskottets förslag röstades igenom med 261 röster för, 22 röster emot (21 kristdemokrater och 1 centerpartist) och 16 röster nedlagda (15 moderater och 1 kristdemokrat). Det hjälpte alltså föga att samtliga kristdemokrater utom en röstade emot förslaget. (Den ensamma kristdemokraten fick för övrigt i efterhand fört till röstprotokollet att hon egentligen hade avsett att rösta nej.)

Till sammanhanget skall dock nämnas att Kristdemokraterna i dag inte längre motsätter sig en könsneutral äktenskapslagstiftning. Dock förordar man en egen variant med

avskaffad vigselrätt för de religiösa samfunden, så att enbart borgerliga vigslar blir juridisk bindande, enligt följande ordning (Kristdemokraterna, 2014):

Kristdemokraterna förespråkar en civilrättslig registrering som är lika för hetero- och homosexuella par. Därmed skiljer man på den rättsliga ordning som staten ska reglera och kyrkornas ceremoni. Förslaget har sin grund i förhållandet att kyrka och stat numera är åtskilda och innebär att myndighetsutövningen i detta sammanhang förbehålls staten. Rent praktiskt innebär det att alla par som vill gifta sig går till en myndighet, exempelvis skattemyndigheten, och registrerar det juridiska förbundet. Därefter inramar varje par giftermålet på det sätt som de själva önskar.

Den nya könsneutrala äktenskapslagstiftningens innebörd

Lagreglerna

Äktenskapet som civilrättsligt begrepp omfattar i dag såväl par av samma kön som par av olika kön. Äktenskapsbalken och samtliga övriga författningar som rör makar är vidare fullständigt könsneutrala, varför samma lagregler således gäller för samtliga gifta par, oavsett om dessa är olikkönade eller samkönade.

Den tidigare lagen om registrerat partnerskap är upphävd, varför det ej längre är möjligt för ett samkönat par att ingå halvmesyren registrerat partnerskap. Det får istället ingå äktenskap. Befintliga registrerade partner får dock fortsätta att vara detta, om de så önskar, men de får även konvertera sitt registrerade partnerskap till ett äktenskap, om de hellre önskar detta. Konverteringen sker antingen genom en skriftlig anmälan till Skatteverket eller genom en genomgången vigsel.

Det är alltså möjligt att välja mellan religiös och borgerlig vigsel, och detta gäller givetvis även för samkönade par som önskar ingå äktenskap. Till skillnad från borgerliga vigselförrättare har de religiösa trossamfundens vigselförrättare dock ingen skyldighet att förrätta vigslar, varför de således har möjlighet att vägra att betjäna t.ex. samkönade par.

De religiösa trossamfunden

Svenska kyrkans Kyrkostyrelse beslöt i mars 2007 att tillåta vigslar av samkönade par på samma villkor som olikkönade par, dock med förbehållet att begreppet »äktenskap« enbart skulle brukas för olikkönade par. Denna kvarvarande särbehandling upphävdes dock sedermera i januari 2009, då Kyrkostyrelsen beslöt att införa en helt könsneutral vigselritual, varvid begreppet »äktenskap« således även kom att brukas för samkönade par.

Svenska kyrkans präster har dock ingen skyldighet att viga samkönade par, utan är fria att agera efter sina egna övertygelser och samveten.

Vid sidan av Svenska kyrkan förrättas samkönade vigslar i Sverige i dag även av Liberala katolska kyrkan, Norrmalms baptistförsamling i Stockholm och Judiska församlingen i Stockholm.

Varför var reformen så viktig?

Äktenskapets civilrättsliga funktion i ett sekulärt samhälle

En vettig analys av äktenskapet som institution bör särskilja på dess eventuella religiösa innebörd och dess civilrättsliga konsekvenser. Detta är ju även något som har skett i praxis allt sedan införandet av borgerlig vigsel som ett alternativ till den kyrkliga. I dagens sekulära samhälle, där kyrkan (nästan helt) har skiljts ifrån staten, bör staten även på det äktenskapliga området fokusera på att upprätta rättsregler som är funktionella och efterfrågade, utan inslag av diskriminering. Moraliska pekpinor gör sig bättre i sedelärande historier än i lagböcker.

Äktenskapet är i juridisk mening en paketlösning, där det rättsliga förhållandet mellan de ingående parterna regleras på ett visst antal punkter. Det rör sig om frågor om barn, arv, egendom, bodelning, ömsesidig försörjningsskyldighet, underhåll, agerande vid medicinska krissituationer, försäkringars förmånstagarförordnanden etc. I någon mening rör det sig även om rätten till diverse förmåner inom ramen för socialförsäkringssystem och dylikt, men detta ligger då vid sidan av äktenskapets grundläggande civilrättsliga funktion (och frågan om socialförsäkringssystemens vara eller icke vara får vänta till en framtida rapport).

Frihetsprincipen

Enligt statistik från SCB har totalt 3 265 samkönade äktenskap ingåtts under perioden 2009–2013. Det behövs egentligen inte mer argumentation än konstaterandet av denna statistik för att försvara införandet av den könsneutrala äktenskapslagstiftningen. Ty med vilken rätt hade vi förhindrat dessa människor att reglera sina egendomsförhållanden, sitt samliv, sin kärlek? Om det så hade ingåtts enbart 375 eller 89 – eller noll! – samkönade äktenskap under samma period, så hade principen ändå varit densamma. Vi har ingen rätt att förhindra andra människor från att ordna och reglera sina liv såsom de själva önskar, på den ömsesidiga frivillighetens grund.

Avslutningsvis citerar vi den moderata riksdagsledamoten Anti Avsans inledningsanförande inför riksdagens votering om införande av könsneutral äktenskapslagstiftning (Riksdagens protokoll 2008/09:95, 9 § Könsneutrala äktenskap och vigselfrågor, anf. 7):

Förslaget om könsneutrala äktenskap inskränker inte friheten för någon. Förslaget ökar däremot friheten för några. Dessutom innehåller förslaget inte något tvång mot vare sig Svenska kyrkan, andra trossamfund, präster eller vigselförrättare inom något trossamfund. Förslaget innebär att rimlig hänsyn tagits till samtliga berörda intressen.

Ett förslag som ökar friheten för några samtidigt som det inte inskränker friheten för någon – det är förmodligen det närmaste vi kan komma paretooptimalitet inom politiken. Och vi har Alliansen att tacka för dess genomförande!

Vilken är vägen framåt?

Allmänna principer

Som alltid är människor olika, och samma lösning kan inte passa alla. En liberal rättsordning lämnar därför individerna fria att på egen hand reglera dessa frågor efter bästa förmåga. Om två personer önska ingå ett äktenskapsliknande avtal som reglerar enbart den inbördes arvsrätten och rätten för den ena parten att agera som vårdnadshavare i det fall att den andra parten blir medicinskt inkapaciterad, så bör det stå dessa individer fritt att göra så. Människor bör vidare lämnas fria att själva få bestämma med vilka de vill leva, vilka de vill älska, med vilka de vill skaffa barn etc.

Antalet ingående parter har inte någon betydelse för ett avtals giltighet. Med liberalismen som grund är det därför självklart att det även bör stå tre eller flera individer fritt att reglera sina mellanhavanden på dylika äktenskapsliknande sätt. Vi övriga har helt enkelt ingenting med dessa människors frivilliga överenskommelser att göra, utan bör respektera (eller åtminstone undvika att med våld och tvång motarbeta) deras viljor. Statens uppgift är att säkerställa en stabil och säker rättsordning, som lämnar största möjliga utrymme åt enskilda individers egna initiativ – inte att agera moralisk inkvisitor.

I ett samhälle fullt av skilsmässor, samboskap, eviga singlar, stjärnfamiljer och polyamorösa hedonister likaväl som av traditionella kärnfamiljer, måste lagen därför reformeras. Lagen bör anpassas efter människorna istället för att människorna skall behöva anpassa sig efter lagen. Ett första steg kan därför vara att i möjligaste mån liberalisera och öppna upp dagens äktenskapslagstiftning, så att nya äktenskapsformer möjliggörs. Som en första reform bör därför bl.a. månggifte tillåtas.

I förlängningen är dock frågan om det inte är rimligare att avskaffa äktenskapsbalken (och sambolagen) helt och hållet, för att istället lämna fältet fullständigt fritt för individer att på avtalsfrihetens grund bilda de gemenskaper de själva önskar.

Bortom äktenskapsbalken

I ett samhälle utan en äktenskapsbalk kommer givetvis en industri raskt att uppstå som tillfredsställer samhällsmedborgarnas efterfrågan på olika äktenskapliga lösningar. Standardkontrakt kommer att finnas tillgängliga i bokhandlar och på Internet, familjejuridiska byråer kommer att erbjuda sina tjänster o.s.v. Icke att förglömma kommer det att finnas en given roll att spela för de religiösa samfundet, då även dessa – vart och ett efter sina respektive trossatser – kommer att kunna erbjuda sina medlemmar äktenskapstjänster.

Det måste dock poängteras att det i en sant liberal samhällsordning står var och en fritt att välja att *inte* acceptera en annan persons äktenskap som »autentiskt«. Försäkringsbolag kommer att utarbeta sina egna särskilda standarder för autentiska kontra icke-autentiska äktenskap, liksom arbetsgivare som erbjuder förmåner åt anställdas makar, och kyrkliga samfund kommer att välja att enbart erkänna somliga former av äktenskap som giltiga inom ramen för sin trosutövning, etc. Rätten att ingå äktenskap (eller vad man nu önskar kalla det) med vem man vill, hur man vill, är *inte* detsamma som rätten att köra ned detta i andra människors halsar.

Innebörden av sann borgerlighet

Om vi tänker vidare kring ämnet sex och samlevnad, sociala relationer o.s.v., finns det givetvis massvis av ytterligare områden att reformera i vårt samhälle av i dag. Oaktat vilket område vi då väljer att analysera, måste en borgerlig kraft dock alltid ha förmågan att kunna stå emot lockelsen att plocka billiga populistiska poäng genom att spela på folks rädslor för det okända och det onormala. Hållningen måste vara konsekvent, idéburen och rättssäker, och beslut måste fattas med hjärnan snarare än med magen.

Tron på ett start civilsamhälle och uppslutning bakom familjen är sunda ingredienser i varje borgerligt åsiktsprogram. Men en borgerlig förhållning till samhället måste också samexistera med sin egen tid – och inte stelna i en idealiserad bild av ett samhälle som egentligen aldrig har funnits. Och vi måste glädjas åt och värna om de nya traditioner och institutioner som framväxer av fria individers val. En modig och principfast borgerlighet måste rakryggat kunna stå upp för principen att även om vi måhända inte lovordar alla upptänkliga sociala beteenden, så är det var och en gör i sin egen sängkammare deras egen ensak. Ditt hem är din borg, och i den sfären kommer staten aldrig kunna utgöra en positiv kraft. Inget är mer borgerligt än frihet.

Apoteksavreglering

Inledning

Bakgrund

Den 1 juli 2009 avskaffades det svenska apoteksmonopolet. Efter 39 år av statligt monopol kunde åter privata aktörer och näringsidkare konkurrera på den svenska apoteksmarknaden, och staten sålde 466 av 946 apotek (Ringbom et al., 2010). Reformen fortsatte den 1 november 2009 då receptfria läkemedel, som värktabletter, fick säljas utanför apotekens väggar. Syftet med reformen var att ge ökad tillgänglighet, bättre service och bättre tjänsteutbud samt lägre läkemedelspriser.

Det statliga monopolet

Innan reformen bedrevs samtliga svenska apotek i statlig regi. År 1970 beslutade Sveriges riksdag att endast staten skulle bedriva detaljhandel med läkemedel. År 2008 var det bara Sverige, Nordkorea och Kuba som hade ett statligt monopol på apotek. Givet vår unika position var det lätt innan avregleringen att genomföra internationella jämförelser. Dessa visade tydligt på att Sverige led av stora effektivitetsförluster under det statliga monopolet. Främst berördes tillgängligheten: före avregleringen var Danmark det enda EU-landet med sämre täckning av apotek. Samtidigt såg man att länder som avreglerade fick stora konsumentförbättringar som längre öppettider och nya tjänster. Sverige var år 2008 i stort behov av den sortens förbättringar.

Apoteksutredningen som kom innan avregleringen bedömde att Apoteket AB hade ett starkt utgångsläge vid ett avskaffande av monopolet. Konkurrensverkets motivering var att de 39 åren av ensamrätt samt det välkända varumärket även framledes skulle bidra till en särställning på marknaden. Lite mer än fem år senare kännetecknas apoteksmarknaden av ett flertal nya aktörer samtidigt som Apoteket AB fortfarande är den största aktören.

Politisk kontext

Apoteksreformen var i allra högsta grad nödvändig för att motverka de stora effektivitetsförluster som Sverige led av. Att släppa in hälsosam konkurrens och företagare som brinner för branschen har bidragit till att skapa en levande marknad, med förbättrad tillgänglighet och längre öppettider. Orter i Sverige som tidigare inte hade apotek har det nu. Men framförallt är reformen lyckad då den står på en solid grund av näringsfrihet. Staten skall inte konkurrera på marknader där det finns goda

förutsättningar till hälsosam konkurrens (se avsnittet ovan om försäljningen av statliga bolag).

Inget parti i Sveriges riksdag vill återförstatliga apoteken. Däremot vill Socialdemokraterna, Miljöpartiet, Sverigedemokraterna och Vänsterpartiet försvåra för marknaden genom fler statliga regleringar gällande tillstånd, öppettider och distribution. Vänsterpartiet skriver på sin hemsida att »Apoteket AB ska kunna växa och etablera nya apotek [...]« (Vänsterpartiet, 2014) medan Socialdemokraterna skriver att »[...] det är av högsta vikt att läkemedelshandlingen är kostnadseffektiv, säker, lättillgänglig och ses som en del av sjukvården« (Socialdemokraterna, 2014). Två förslag som propagerar för att staten bör konkurrera mot apotekare och försvåra för marknaden att göra sitt jobb. Det är anmärkningsvärt att Socialdemokraterna anser att staten är den som bäst tillgodoser kostnadseffektivitet och lättillgänglighet. Det påminner snarare om den väg som förde Sverige mot ett statligt monopol, som resulterade i en av de sämsta tillgängligheterna i Europa.

Reglerna rörande apoteksavregleringen

Avregleringen

När Statskontoret kom med sin slutrapport i december 2013 om avregleringen fanns det i Sverige 29 olika aktörer som fått tillstånd av Läkemedelsverket att bedriva apoteksverksamhet. Fyra var stora aktörer med mellan 159 (Apoteksgruppen) och 373 (Apoteket AB) apotek. Ytterligare fyra var medelstora med mellan 27 (Vårdapoteket) och 79 (DocMorris Apotek) apotek medan 18 var små apoteksaktörer med mellan ett till fyra apotek.

Den s.k. 24-timmarsregeln

Innan avregleringen hade Apoteket AB en praxis gällande tillhandahållande av receptbelagda läkemedel. Apoteken skulle inom 24 timmar måndag-fredag leverera läkemedel med undantaget att apotek på glesbygden hade 48 timmar på sig. Regeringen ansåg innan avregleringen att det var rimligt att apoteken framgent upprätthöll de ledtider som Apoteket AB hade och slog därför fast en generell bestämmelse (2009:659) om att fortsatt med den så kallade 24-timmarsregeln (Prop. 2008/09:145, s 192-194).

Flera olika undersökningar visar på att tillgängligheten försämrats. Problemet är att samtliga av dessa bygger på uppfattningar, inte riktigt underlag (Statskontoret 2013:7, s. 63–73). Läkemedels- och apoteksutredningen däremot har haft i uppdrag att kartlägga och analysera underlag för att bedöma bland annat direktexpediering på apoteken och hur mycket som sker inom 24 timmar. Till skillnad från Statskontorets undersökningar

som bygger på uppfattningar visar denna kartläggning, byggd på statistik, på en marginell förändring av direktexpedieringsgraden. Enligt Sveriges Apoteksörening i maj 2011 kunde cirka 95 procent av alla läkemedel expedieras direkt. Detta har bekräftats av andra apoteksaktörer som genomfört egna mätningar. Även underlag från Apoteket AB för perioden från början av år 2009 till juli 2011 visar på en jämn servicegrad på 93–94 procent. Underlagen pekar alltså på att cirka 94 procent av alla expedieringar efter avregleringen kan genomföras direkt. Jämfört med Apoteket AB:s servicemätning från år 2007 som visade på att 95 procent av konsumenterna fick sina läkemedel inom tidsramen har avregleringen skett smärtfritt och i konsumenternas intresse.

Det är svårt att bemöta människors uppfattningar, särskilt om de inte bygger på faktiska uppgifter. Man skall dock komma ihåg att goda reformer måste försvaras, särskilt mot tveksamma undersökningar.

Särskilda avtal för glesbygden

Apoteksaktörer som köpte apotekskluster från Apoteket AB i samband med avvecklingen av apoteksmonopolet ingick samtidigt avtal med dåvarande Apoteket Omstrukturering AB om att under tre år från överlåtandet inte lägga ned eller ändra servicenivån för ett antal preciserade apotek i glesbygd (Statskontoret, 2013). Avtalen, som reviderats under perioden, upphörde att gälla under februari och mars 2013 och har inte ersatts med nya.

I avtalen fanns en lista med 110 angivna apotek i glesbygd som inte fick läggas ned eller få ändras servicenivå under avtalsperioden. Av dessa apotek fanns 16 i Västerbottens län, 13 i Jämtlands län och 12 i Norrbottens län. Långt ifrån alla apotek på listan är apotek med låg lönsamhet eller som hotas av stängning. Endast ett av de berörda apoteken har i dag stängt: Apoteket i orten Lima, med 398 invånare. Apoteket AB och Apotek Hjärtat har uttalat att de inte avser att stänga några apotek på listan. Reglering förefaller således inte behövas för att upprätthålla apotek på små orter.

Effekter av avregleringen

Fler apotek

Konkurrensverket har fått i uppdrag av regeringen att utifrån ett konkurrensperspektiv analysera avregleringen av apoteksmarknaden. I deras slutredovisning sammanfattar de resultatet av liberaliseringen med »Detta har inneburit en förbättrad tillgänglighet för många konsumenter« (Ringbom et al., 2010). De slår fast att etableringsintresset var stort och att det från den 1 juli 2009 fram till slutredovisningen tillkommit fler än 20 nya apoteksaktörer och att det etablerades runt 200 nya apotek. Orter i landet som tidigare

inte hade apotek fick det. Inga apotek som fanns innan avregleringen lades heller ner under den perioden. Denna utveckling har fortsatt. Sedan apoteksmonopolet avvecklades har det blivit 356 fler apotek, vilket motsvarar en ökning med 39 procent. Tabellen visar antal apotek i drift per län vid tidpunkten för avvecklingen av apoteksmonopolet den 1 juli 2009 samt den 1 maj 2013 (Statskontoret, 2013:7).

Antal fysiska apotek i drift per län före och efter avvecklingen av apoteksmonopolet

Län	Antal apotek 1 juli 2009	Antal apotek 1 maj 2013	Förändring antal	Förändring procent
Stockholm	155	246	91	59
Uppsala	29	44	15	52
Södermanland	24	33	9	38
Östergötland	46	63	17	37
Jönköping	36	48	12	33
Kronoberg	23	30	7	31
Kalmar	28	38	10	35
Gotland	7	10	3	43
Blekinge	12	17	5	42
Skåne	103	158	55	53
Halland	28	42	14	50
Västra Götaland	141	202	61	43
Värmland	34	42	8	24
Örebro	30	39	9	30
Västmanland	24	36	12	50
Dalarna	35	39	4	11
Gävleborg	34	43	9	26
Västernorrland	34	39	5	15
Jämtland	23	24	1	4
Västerbotten	41	45	4	10
Norrbottn	37	42	5	14
Riket	924	1 280	356	39

Källa: Uppgifter från Tillväxtanalys och Sveriges Apoteks förening. Bearbetning av Statskontoret.

Alla län i Sverige har fått minst ett nytt apotek efter avvecklandet. Förändringen har varierat stort i landet, men det har inte försämrats någonstans. I juli 2009 var apotekstätheten (antal invånare per apotek) i Sverige 10 100 – i maj 2013 var den 7 500. Alla län har alltså högre apotekstäthet i dag jämfört med monolets tid. Stockholm län har haft den största ökningen jämfört med Jämtland som har haft den lägsta, och har i dag en apotekstäthet på cirka 8 500. Den stora ökningen i Stockholm har en stor del av sin förklaring i att staden var hårt drabbad av och led av underetablering under monopoltiden. Men blickar vi ut mot den långt mycket friare (vad gäller apoteksmarknaden) kontinenten ser vi att genomsnittet i Europa är runt 4 000 personer per apotek (Sveriges Apoteks förening 2012).

En stor majoritet av de nya apoteken – 98 procent – har etablerats i tätorter. Samtidigt har endast ett apotek stängt i glesbygd medan sju nya öppnat i tätortsnära landsbygd. Vi skall dock komma ihåg att ett trettiotal av de nya apoteken har etablerats på platser som inte hade något apotek före avvecklingen. Exempel på det här är Älmsta, Insjön, Vinsta, Fittja, Fisksätra och Billdal.

Öppettider

Öppettiderna på Sveriges apotek har ökat rejält efter avvecklingen av apoteksmonopolet. I november 2008 var antalet öppettimmar per vecka och apotek i genomsnitt 45 timmar och 36 minuter. 2012 var motsvarande siffra exakt 52 timmar. Apoteket AB har ökat veckoöppettiden mindre än resten av marknaden, till drygt 51 timmar och 14 minuter. Det finns en variation mellan olika aktörer som i viss utsträckning speglar olika affärsmodeller och sätt att profilera verksamheten på, så som det ofta blir i öppna och fria marknader. Det går att se att ökningen varit lägst i Jämtlands län med 41 timmar och 43 minuter, medan Stockholms län toppar listan med 58 timmar, samtidigt som situationen förbättrats över hela landet. En av de absolut tydligaste förbättringarna är tillgängligheten över hela veckan: Under monopolet sista år hade 154 apotek söndagsöppet – i november 2012 hade 422 apotek söndagsöppet.

Receptfria läkemedel

I april 2013 fanns det 5 670 anmälda försäljningsställen för receptfria läkemedel. Detta har stabiliserats från tidigare 6 600 i december 2010. Enligt Tillväxtanalys bedöms de nya försäljningsställena ha en god spridning över landet. Drygt fyra procent har etablerats i områden med låg eller mycket låg tillgänglighet till tätorter. Drygt 5,5 miljoner av landets invånare har mellan åren 2009 och 2011 fått en förbättrad tillgänglighet till receptfria läkemedel. Det bör även tilläggas att de nya försäljningsställena har längre öppettider på helger och kvällar än många apotek. Marknaden har tagit medicinen väsentligt närmare människorna.

Apotekens roll

Innan avregleringen var det få människor som funderade kring apotekens roll i vårdkedjan. Monopolet var en stelbent spelare i vårdkedjan, där fokus låg på distribution och läkemedel och rådgivning vid receptexpediering. Man var tvungen att anpassa sig efter deras öppettider och acceptera att läpren endast inhandlades kl. 9.00–18.00, måndag till fredag. Men i dag har vi en ny apoteksmarknad, där en mångfald av aktörer och möjlighet att utveckla nya och fler läkemedels- och hälsotjänster finns. Marknaden har börjat experimentera med olika lösningar för olika kunder.

Kritik mot avregleringen – uppfattningar

En stor del av kritiken mot avregleringen har kommit från medialt håll. SVT 2 gjorde en rapportserie i Aktuellt där de i tre avsnitt riktade stark kritik mot avregleringen. Rubriker som »Fler apotek men färre mediciner« och »Riskkapitalbolagen hotar apoteken« spred en bild av en apoteksmarknad i upplösning.

Aktuellt har även använt en undersökning från Statskontoret (2012:19) för att belysa att personalen finner det svårare att expediera kunder på receptbelagd medicin efter avregleringen. I samband med detta genomförde de en egen undersökning av tillgängligheten på 69 receptbelagda läkemedel i fyra apotek och konstaterar att inget apotek har alla produkter på listan. Mot slutet uppger reportern: »Kruket är förstås att det måste löna sig att driva apotek. Lönsamheten på receptbelagd medicin är låg, mycket lägre än för t.ex. hudkräm.«

Svar på tal

Den kritik som slängts mot avregleringen bygger inte på faktiska uppgifter utan uppfattningar. Samtidigt presenterar Statskontoret (2013:7) fyra sidor icke säkerställt underlag som visar på en ytterst marginell försämring och regeringens ansvarige utredare för apoteksavregleringen pekar på att tillhandahållningen är oförändrad. Det har inte presenteras något stöd att avregleringen leder till sämre tillhandahållande.

Statskontorets publikation *En avreglerad apoteksmarknad* (2012:19) konstaterar: »Det finns enligt Statskontoret indikationer på att apotekens lagerhållning och tillhandahållande av förordnade läkemedel inom 24 timmar kan ha försämrats i viss utsträckning efter avregleringen. Runt hälften av den apotekspersonal som besvarat Statskontorets enkät upplever att förutsättningarna blivit sämre för direkt tillhandahållande av läkemedel och tillhandahållande inom 24 timmar, jämfört med före avregleringen. Resultaten bör dock tolkas med viss försiktighet, eftersom de baseras på uppfattningar och inte på faktiska uppgifter. [...] Det bör samtidigt framhållas att det stora flertalet konsumenter får sina läkemedel direkt eller inom 24 timmar.«

Sofia Wallström, regeringens utredare av apoteksmarknaden, besvarade SVT:s kritik i en intervju med Timbro Medieinstitut september 2012 (Olin, 2012). Hennes preliminära iakttagelser var följande: »De data vi har fått fram visar att tillhandahållandet i princip är oförändrat jämfört med före avregleringen. Det handlar om att utvärdera dels graden av direktexpediering, alltså hur många som får sitt läkemedel vid första besöket, dels den så kallade 24-timmarsregeln som innebär att läkemedel som inte finns direkt ska kunna levereras inom 24 timmar om det inte finns beaktansvärda skäl.«

Wallström säger också att man kan se att alla de nyöppnade apoteken haft en inkörningsperiod för att lära känna sin kundkrets och successivt kommit upp i tillhandahållandenivåerna som befintliga apotek redan når. En situation som var att vänta och som de nya, fria, apotekarna, tagit sig an med stort intresse och allvar.

Sammanfattning av avregleringen

- Öppettiderna har ökat rejält efter avvecklingen av monopolet.
- År 2008 var antalet öppettimmar per vecka 45 timmar och 36 minuter. År 2012 var motsvarande siffra 52 timmar.
- Apoteket AB har ökat sina veckoöppettider till drygt 51 timmar och 14 minuter.
- En stor förbättring har skett med antal apotek som i dag har söndagsöppet.
- Under monopolets sista år hade 154 apotek söndagsöppet. I november 2012 hade 422 apotek söndagsöppet.
- Sedan monopolet avvecklades har det blivit 356 fler apotek. Ett trettiotal nya orter (ex Billdal, Vinsta) har fått apotek.
- Samtidigt har apotekstätheten (antal invånare per apotek) gått från 10 100 år 2009 till 7 500 år 2013.
- Apoteksavregleringens andra del var att från den 1 november 2009 tillåta försäljning av receptfria läkemedel på andra platser än apotek.
- Detta har resulterat i att 5,5 miljoner svenskar har fått en förbättrad tillgänglighet. Marknaden har tagit medicinen närmare människorna.
- Det råder i dag än mer näringsfrihet i Sverige. Staten skall inte konkurrera på marknader där det finns goda förutsättningar till hälsosam konkurrens.
- År 2008 var det endast Nordkorea, Kuba och Sverige som hade ett statligt monopol på apotek.

Vilken är vägen framåt?

Destruktiva regleringar

Apoteksmarknaden är i dag enormt reglerad. Regleringar kan ha till syfte att säkerställa kvalitet för konsumenter, men fungerar alltför ofta som en bromskloss för marknaden och de individer som i förlängningen skall tillgodose behovet. Apoteksmarknaden är ett område där regleringarna – uppbyggda efter 70-, 80- och 90-talets sjukvård – hämmar utvecklingen. För att se en blomstrande apoteksmarknad måste vi släppa den fri. Nedan följer några exempel på regleringar som bidrar till problem på marknaden.

Avskaffa generikasystemet

Apoteken skall enligt lag sälja den läkemedelskopia som för tillfället är billigast på marknaden, enligt det så kallade generikasystemet. Myndigheten TLV fastställer varje månad vilket läkemedel inom en utbytesgrupp som är billigast. Det är denna produkt som apoteken skall sälja under aktuell månad, oavsett vilket produktnamn som står på receptet från läkaren. Detta är en väsentlig faktor att väga in, som påverkar tillgänglig-

heten. Många apotekare framhåller att systemet att varje månad byta lager har negativa konsekvenser på tillgänglighet och lagerhållning.

I praktiken innebär det att varje apotek måste byta till den vara som TLV varje månad utser till månadens billigaste vara. Det kan ske inom drygt 1200 utbytesgrupper varje månad. Krasst betyder det att patienter får vänta på en beställd vara, istället för att gå hem med ett likvärdigt läkemedel som finns hos apoteket. Patienter riskerar att drabbas av de allt för frekventa bytena. Utöver det är det problematiskt att varje månad fastslå vilken producent som skall ha månatligt monopol på försäljning inom sin utbytesgrupp. Det är inte optimalt att människor som tar samma medicin över tid har olika varianter (stundtals med olika doseringar) av samma medicin i sitt medicinskåp.

Det här är en stor kugge i apotekshjulet. Det är också ett träffande exempel på när en reglering sker i välmening men i praktiken blir dålig. Politikerna vill pressa priserna på läkemedel – det skärpta generikasystemet motiveras med att det sparar 400 miljoner kronor om året – men där konsekvenserna och kostnaden i effektivitetsförluster inte kan motiveras. Utöver det har Sveriges Pensionsförbund (SPF) skrivit remissvar där de argumenterar för att generikautbyte inte bör ske alls för personer äldre än 75 år. Förvirringen kan bli alltför stor och risken för felmedicinering är överhängande.

Sveriges Apoteksörening har länge framhållit att generikasystemet måste förändras för att minimera de negativa effekterna gällande patientsäkerhet och tillgänglighet (Sverige Apoteksörening, 2013). Här är vi benägna att hålla med. När regleringar är skadliga måste de dras tillbaka. Kan man garantera dagens besparingar men ge var apotek full förhandlingsrätt kan det bästa av två världar uppnås. Likväl kan staten ägna sig åt att ställa krav på apotekssektorn, istället för att hantera onödigt komplicerade prissystem.

Avskaffa 24-timmarsregeln

Den s.k. 24-timmarsregeln finns till för att säkerställa en god läkemedelstillgång. Det är en naturlig del av varje företag att vilja tillgodose sina kunders behov – det behöver staten inte reglera för att uppnå. Däremot är det fysiskt omöjligt för ett enskilt apotek att lagerhålla de runt 15 000 artiklar som läkare kan skriva ut recept på.

När ett läkemedel inte finns i lagret skall de beställas. Det är läkemedelsbolagen som anlitar en distributör för att leverera läkemedlet till apoteken, som inte kan påverka beställningstider eller leveranstider. Apoteken får tilldelat en stopptid för beställningar per dag och en leveranstid per dag. Leveranser sker endast på vardagar och endast en gång per dag. Om ett apotek har en stopptid för beställning kl. 12.00 kommer inte några beställningar som kommer in efter det kunna levereras till nästkommande dag.

Det ter sig något märkligt givet verkligheten att kravet på att tillhandahållande inom 24 timmar endast ligger på apoteken. Det finns inga lagkrav på de andra delarna i ledet och apoteken kan inte heller ställa krav på leverantörerna som gör det möjligt att bättre leva upp till regeringens reglering. Det bästa vore naturligtvis om apoteken kunde påverka sin varuförsörjning i större utsträckning.

Vi skall ha klart för oss att det system som den borgerliga regeringen valt att fortsätta med är en relik från monopoltiden. Det var en tid när Apoteket AB hade två läkemedelsdistributörer att välja på (Tamro eller Oriola) som gavs ensamrätt på partihandel på ett visst läkemedel. Medan man valde att reformera apoteksmarknaden för kundernas bästa är ledet däremellan ett fortsatt oligopol med två distributörer. Den tiden bör vara förbi, och för att verkligt reformera marknaden måste deras särställning brytas.

En dålig reglering blir inte funktionell för att man inrättar fler dåliga regleringar. Här handlar det om att dra tillbaka statens styrning och låta marknaden och apoteksväsendet blomstra. Distributionen har inte anpassats till en ny situation där vi har många fler apotek, fler öppna timmar och dessutom alla dagar på året.

Sammanfattning av vägen framåt

- Reformera generikasystemet till att fokusera på patientsäkerhet och valfrihet istället för på ineffektiva kostnadskrav.
- Reformera 24-timmarsregeln. Det är dags att eliminera de skadliga planekonomiska relikerna från monopoltiden.

Källförteckning

- Avsan, Anti. Anförande i riksdagen. Riksdagens protokoll 2008/09:95, 9 § Könsneutrala äktenskap och vigselfrågor, anf. 7.
- Bakewell, Oliver. 2008. »Perspectives from Governments of Countries of Origin and Migrant Associations«. Kap. 11 i Stephen Castles & Raúl Delgado Wise (red.), *Migration and Development: Perspectives from the South*. Geneve: International Organization for Migration (IOM). Tillgänglig: <http://www.imi.ox.ac.uk/pdfs/migration-and-development-perspectives-from-the-south>.
- Bergh, Andreas. 2014. »Utlandsföddas svårigheter på den svenska arbetsmarknaden – partiernas lösningar är otillräckliga«. *Ekonomisk Debatt*. Vol. 42, nr 4, s. 67–78. Tillgänglig: http://nationalekonomi.se/sites/default/files/NEFfiler/42-4-ab_0.pdf.
- Bergström, Andreas, & Anna Rehnvall. 2014. »Arbetskraftsinvandring har blivit ett nytt sätt att fly krig«. *Dagens Nyheter*. DN Debatt, 2014-04-27. Tillgänglig: <http://www.dn.se/debatt/arbetskraftsinvandring-har-blivit-ett-nytt-satt-att-fly-krig/>.
- Bevelander, Pieter, Henrik Emilsson, Karin Magnusson & Sayaka Osanami Törngren. 2014. *Världens öppnaste land – arbetskraftsinvandring efter reformen 2008*. Fores studie 2014:1. Stockholm: Fores. Tillgänglig: <http://fores.se/wp/wp-content/uploads/2014/04/V%C3%A4rldens-%C3%B6ppnaste-land-webb-ny.pdf>.
- Boverket. 2014. *Värdeöverföringar från allmännyttiga kommunala bostadsaktiebolag för räkenskapsåret 2012*. Boverkets rapport 2014:1. Karlskrona: Boverket. Tillgänglig: <http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2014/Vardeoverforingar-fran-allmannyttiga-kommunala-bostadsaktiebolag.pdf>.
- Civilutskottet. 2009. *Könsneutrala äktenskap*. Betänkande 2008/09:CU19. Stockholm: Civilutskottet. Tillgängligt: <http://data.riksdagen.se/fil/E0BA0972-6087-4B38-83BD-EBCF0ADEACEF>.
- Ekonomifakta. 2014a. »Arbetskraftsinvandring från utanför EU/EES«. *Ekonomifakta.se*. URL: <http://www.ekonomifakta.se/sv/Fakta/Arbetsmarknad/Arbetskraftsinvandring/Arbetskraftsinvandring-fran-utanfor-EUEES/>. Hämtad 2014-06-10.
- Ekonomifakta. 2014b. »Arbetskraftsinvandring från EU/EES«. *Ekonomifakta.se*. URL: <http://www.ekonomifakta.se/sv/Fakta/Arbetsmarknad/Arbetskraftsinvandring/Arbetskraftsinvandring-fran-EUEES/>. Hämtad 2014-06-10.

- Ekonomifakta. 2014c. »Regional arbetskraftsinvandring«. *Ekonomifakta.se*. URL: <http://www.ekonomifakta.se/sv/Fakta/Arbetsmarknad/Arbetskraftsinvandring/Regional-arbetskraftsinvandring/>. Hämtad 2014-06-10.
- Finansdepartementet. 2012. *Verksamhetsberättelse för företag med statligt ägande 2011*. Stockholm: Finansdepartementet. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/19/49/28/7ffb3d37.pdf>.
- Finansdepartementet. 2014. *Rapport för bolag med statligt ägande januari–december 2013*. Stockholm: Finansdepartementet. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/23/76/97/b0da6587.pdf>.
- de Haas, Hein. 2005. »International Migration, Remittances and Development: Myths and Facts«. *Third World Quarterly*. Vol. 26, nr 8, s. 1269–1284.
- de Haas, Hein, 2008. »North African Migration Systems: Evolution, Transformations, and Development Linkages«. Kap. 7 i Stephen Castles & Raúl Delgado Wise (red.), *Migration and Development: Perspectives from the South*. Geneve: International Organization for Migration (IOM). Tillgänglig: <http://www.imi.ox.ac.uk/pdfs/migration-and-development-perspectives-from-the-south>.
- Hayek, Friedrich A. 2012. *Vägen till trälldom*. 3 utg. Stockholm: Timbro. (Ursprungligen publicerad på engelska som *The Road to Serfdom* [London: Routledge, 1944].)
- Hyltner, Mårten, & Micha Velasco. 2009. *Kommunala bolag – laglöst land*. Stockholm: Den Nya Valfärden. Tillgänglig: <http://www.dnv.se/wp-content/uploads/2013/09/rapport-lagl%C3%B6st-land.pdf>.
- Ingemarsson, Mikael. 2004. *Monopolmarknader i förändring*. Konkurrensverkets rapport 2004:3. Stockholm: Konkurrensverket. Tillgänglig: http://www.konkurrensverket.se/upload/Filer/Trycksaker/Rapporter/rap_2004-3.pdf.
- Kristdemokraterna. 2014. »Äktenskap«. *Kristdemokraterna.se*. URL: <https://www.kristdemokraterna.se/VarPolitik/Korta-Svar-AO/Samkonade-aktenskap/>. Hämtad 2014-06-01.
- Laurent, Birgitta. 2007. *Varför kommunägda bolag?* Stockholm: Svenskt Näringsliv. Tillgänglig: http://www.svensktnaringsliv.se/migration_catalog/Rapporter_och_opinionsmaterial/Rapporters/varfor-kommunagda-bolag_528382.html/binary/Varf%C3%B6r_kommun%C3%A4gda_bolag-
- Levitt, Peggy. 1998. »Social Remittances: Migration Driven Local-Level Forms of Cultural Diffusion«. *International Migration Review*. Vol. 32, nr 4 (vinter), s. 926–948.

- Lundbäck, Mattias, & Sven-Olov Daunfeldt. 2013. *Slutrapport : Kommunalt företagande som konkurrensbegränsning – företagens perspektiv*. Stockholm: Ratio. Tillgänglig: http://ratio.se/media/204966/slutrapport_kkv_fv.pdf.
- Migrationsinfo. 2014. »Sverige«. *Migrationsinfo.se*. URL: <http://www.migrationsinfo.se/migration/sverige/>. Hämtad 2014-06-12.
- Migrationsverket. 2014a. »Arbetstagare 2013 och 2014«. *Migrationsverket.se*. URL: <http://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Statistik/Arbetstagare---de-storsta-yrkesgrupperna.html>. Hämtad 2014-06-12
- Migrationsverket. 2014b. »Beviljade arbetstillstånd helåret 2013«. *Migrationsverket.se*. URL: <http://www.migrationsverket.se/download/18.7c00d8e6143101d166ddaa/1390234122341/Beviljade+arbetstillst%C3%A5nd+2013+-+Work+permits+granted+2013.pdf>. Hämtad 2014-06-12
- von Mises, Ludwig. 1977. *A Critique of Interventionism*. Margit von Mises (övers.). New Rochelle, New York: Arlington House Publishers. (Ursprungligen publicerad på tyska som *Kritik des Interventionismus: Untersuchungen zur Wirtschaftspolitik und Wirtschaftsideologie der Gegenwart* [Jena: Gustav Fischer Verlag, 1929].)
- Munkhammar, Johnny. 2007. *Försäljning av statliga bolag under tre decennier*. Stockholm: Timbro. Tillgänglig: <http://www.timbro.se/bokhandel/pdf/000022.pdf>.
- Nandorf, Tove. 2013. »Löfven: Riv upp lagen om arbetskraftsinvandring«. *Dagens Nyheter*. 2013-01-29. Tillgänglig: <http://www.dn.se/nyheter/politik/lofven-riv-upp-lagen-om-arbetskraftsinvandring/>.
- Nielsen, Erik. 2012. »Jönköpings kommun köper strippklubb«. *SVT.se*. 2012-12-21. URL: <http://www.svt.se/nyheter/regionalt/jonkopingsnytt/kommunen-stanger-strippklubben-i-barnarp>. Hämtad: 2014-06-13.
- Nilsson, Per. 2008. *SBAB, ett svensk Freddie Mac?* Stockholm: Timbro. Tillgänglig: <http://www.timbro.se/bokhandel/pdf/9175666990.pdf>.
- Nyberg Sørensen, Ninna. 2012. »Revisiting the Migration–Development Nexus: From Social Networks and Remittances to Markets for Migration Control«. *International Migration*. Vol. 50, nr 3 (juni), s. 61–76.
- Näringsdepartementet. 2007. *Verksamhetsberättelse för företag med statligt ägande 2006*. Stockholm: Näringsdepartementet. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/08/53/59/cd9b1539.pdf>.

- Näringsdepartementet. 2008. *Verksamhetsberättelse för företag med statligt ägande 2007*. Stockholm: Näringsdepartementet. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/10/86/09/1f3815f9.pdf>.
- Näringsdepartementet. 2009. *Verksamhetsberättelse för företag med statligt ägande 2008*. Stockholm: Näringsdepartementet. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/12/98/75/d4ed87fc.pdf>.
- OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development). 2011. *Recruiting Immigrant Workers: Sweden 2011*. OECD Publishing. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264167216-en>.
- Olin, Mats. 2012. »Svt har inte stöd för apoteksvinklar«. *Timbro.se*. 2012-09-05. URL: <http://timbro.se/timbro-medicinstitut/artiklar/svt-har-inte-stod-for-apoteksvinklar>. Hämtad: 2014-06-13.
- Partheen, Jonas. 2014. »Urban Ahlin om likheten mellan S och SD«. *SverigesRadio.se*. 2014-06-09 (uppdaterad 2014-06-13). URL: <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=97&artikel=5884245>. Hämtad 2014-06-14.
- Regeringen. 2008. *Äktenskapsfrågor*. Prop. 2008/09:80. Stockholm: Regeringen. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/11/75/37/ee2f2679.pdf>.
- Regeringen. 2009. *Omreglering av apoteksmarknaden*. Prop. 2008/09:145. Stockholm: Regeringen. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/12/09/69/3c2ee564.pdf>.
- Regeringen. 2014. »Arbetskraftsinvandring«. *Regeringen.se*. 2008-03-27 (uppdaterad 2014-05-28). URL: <http://www.regeringen.se/sb/d/9685/a/90346>. Hämtad 2014-06-10.
- Ringbom, Thomas, Maria Rydberg & Eva Svalfors. 2010. *Omregleringen av apoteksmarknaden – Redovisning av regeringsuppdrag*. Konkurrensverkets rapport 2010:4. Stockholm: Konkurrensverket. Tillgänglig: http://www.kkv.se/upload/Filer/Trycksaker/Rapporter/rap_2010-4.pdf.
- Rothbard, Murray N. 2006. *For a New Liberty: The Libertarian Manifesto*. 2 (rev.) utg. Auburn, Alabama: Ludwig von Mises Institute. (1 utg., New York: The Macmillan Company, 1973. Rev. utg., New York: Collier Books, 1978.) Tillgänglig: <http://library.mises.org/books/Murray%20N%20Rothbard/For%20a%20New%20Liberty%20The%20Libertarian%20Manifesto.pdf>.
- Schumpeter, Joseph A. 1942. *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Harper & Row.

- SEKO. 2008. »November«. *SEKO.se*. 2008-11-19 (uppdaterad 2010-01-13). URL: <http://seko.se/Aktuellt/Nyheter/20081/November/Facket-ska-yttra-sig-vid-arbetstillstand/>. Hämtad 2014-06-26.
- Socialdemokraterna. 2014. »Apotek«. *Socialdemokraterna.se*. URL: <http://www.socialdemokraterna.se/Var-politik/Var-politik-A-till-O/Apotekets-framtid/>. Hämtad: 2014-06-13.
- Skatteverket. 2013. *Slutrapport. Skatteplanering bland företag som är i intressegemenskap med skattebefriande verksamheter*. Solna: Skatteverket. Tillgänglig: https://www.skatteverket.se/download/18.64a656d113f4c759701a4d/1372155730666/Regeringsuppdrag_2013.pdf.
- Statskontoret. 2012. *Köpta relationer. Om korruption i det kommunala Sverige*. Stockholm: Statskontoret. Tillgänglig: <http://www.statskontoret.se/upload/Publikationer/2012/201220.pdf>.
- Statskontoret. 2013. *En omreglerad apoteksmarknad. Slutrapport. Rapport 20013:7*. Stockholm: Statskontoret. Tillgänglig: <http://www.statskontoret.se/upload/Publikationer/2013/201307.pdf>.
- Sverige Apoteksförening. 2013. *Branchrapport 2013*. Stockholm: Sverige Apoteksförening. Tillgänglig: <http://www.sverigesapoteksforening.se/wp-content/uploads/Branchrapport-apotek-2013-webb.pdf>.
- Vänsterpartiet. 2014. »Apoteket«. *Vansterpartiet.se*. URL: <http://www.vansterpartiet.se/politik/apoteket>. Hämtad: 2014-06-13.
- World Bank, The. 2014. »Migration and Remittances«. *WorldBank.org*. April 2014. URL: <http://go.worldbank.org/RR8SDPEH00>. Hämtad 2014-06-13.
- Äktenskaps- och partnerskapsutredningen. 2007. *Äktenskap för par med samma kön – Vigsselfrågor*. SOU 2007:17. Stockholm: Äktenskaps- och partnerskapsutredningen. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/07/90/62/e8a5bc51.pdf>.

